

ingediend op **1339** (2021-2022) – Nr. 1
20 juni 2022 (2021-2022)

Verslag van de hoorzitting

namens de Commissie Vlaams Energie- en Klimaatplan
uitgebracht door Bruno Tobback

over de gewijzigde internationale energie- en klimaatcontext
ten gevolge van de oorlog in Oekraïne

Samenstelling van de Commissie Vlaams Energie- en Klimaatplan:

Voorzitter: Andries Gryffroy.

Vaste leden:

Allessia Claes, Arnout Coel, Andries Gryffroy, Rita Moors, Philippe Muyters;
Leo Pieters, Sam Van Rooy, Wim Verheyden;
Robrecht Bothuyne, Peter Van Rompuy;
Steven Coenegrachts, Willem-Frederik Schiltz;
Staf Aerts, Chris Steenwegen;
Bruno Tobback.

Plaatsvervangers:

Inez De Coninck, Annick De Ridder, Sofie Joosen, Freya Perdaens, Kris Van Dijck;
Adeline Blancquaert, Bart Claes, Carmen Ryheul;
Stijn De Roo, Koen Van den Heuvel;
Tom Ongena, Mercedes Van Volcem;
Björn Rzoska, Mieke Schauvliege;
Els Robeyns.

Toegevoegde leden:

Jos D'Haese.

INHOUD

I.	Toelichting	4
1.	Peter Journeay-Kaler	4
2.	Thijs Van de Graaf	10
3.	Andreas Graf	14
4.	Tom van Ierland	18
II.	Bespreking	23
1.	Vragen en opmerkingen van de leden	23
2.	Antwoorden van de sprekers	27
	Gebruikte afkortingen	33

Bijlagen: zie de [dossierpagina](#) van dit document op www.vlaamsparlement.be

Op vrijdag 20 mei 2022 hield de Commissie Vlaams Energie- en Klimaatplan een hoorzitting over het internationale en Europese energie- en klimaatbeleid, met bijzondere aandacht voor de impact van de oorlog in Oekraïne.

Deze hoorzitting vond plaats in aanwezigheid van:

- Peter Journey-Kaler (analist Internationaal Energieagentschap);
- Thijs Van de Graaf (professor Internationale Politiek Universiteit Gent);
- Andreas Graf (senior associate Agora Energiewende);
- Tom van Ierland (diensthoofd Europese Commissie, DG CLIMA).

De presentaties van de sprekers zijn raadpleegbaar op de [dossierpagina](#) van dit document op www.vlaamsparlement.be.

(Deze commissievergadering werd als hybride vergadering georganiseerd.)

I. Toelichting

1. Peter Journey-Kaler

Peter Journey-Kaler stelt de voornaamste bevindingen van het recente [IEA-rapport 'Energy Policy Review Belgium 2022'](#)¹ voor, en focust daarbij vooral op de thema's die relevant zijn voor Vlaanderen.

1.1. Energieverbruik en emissie van broeikasgassen

Een van de voornaamste conclusies van dit rapport is dat de Belgische afhankelijkheid van geïmporteerde fossiele brandstoffen, vooral olie en gas, een belangrijke uitdaging is voor de energietransitie en de energiezekerheid.

België heeft enige, weliswaar beperkte, vooruitgang geboekt in het reduceren van de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen. De spreker toont een grafiek (slide 2) waarop men kan zien dat het aandeel van fossiele brandstoffen in de totale energievraag erg hoog is gebleven. Tussen 2005 en 2020 daalde het aandeel fossiele brandstoffen slechts van 77 procent naar 74 procent. Olieproducten blijven bovendien dominant in de economie, want ze zijn goed voor 75 procent van het energieverbruik in de industrie, 67 procent bij gebouwen en 89 procent in de transportsector.

Het rapport vermeldt dat de hoge energie-intensiteit van de Belgische economie in het laatste decennium verbeterd is. Dit wijst erop dat er een ontkoppeling is tussen economische groei en energieverbruik. Niettemin was de energie-intensiteit van de Belgische economie in 2020 de vijfde hoogste van alle IEA-landen (slide 3). Ook de CO₂-intensiteit van de Belgische economie is relatief hoog. Ze is hoger dan die van de buurlanden, en hoger dan het Europese gemiddelde. Deze hoge intensiteit van energie en van CO₂ is voornamelijk het gevolg van een aanzienlijke concentratie van zware industrie – vooral chemische en petrochemische – die hoofdzakelijk gevestigd is in Vlaanderen, vooral rond de Antwerpse haven.

Als gevolg van dit hoge aandeel van fossiele brandstoffen in de energiemix, en van de hoge concentratie van zware industrie, heeft België het moeilijk om de uitstoot van broeikasgassen onder controle te houden. De grafiek op slide 4 toont de energierelateerde uitstoot, die het grootste deel van de uitstoot in België omvat. Tot 2011 was er een redelijk consistente daling van de emissies, maar sindsdien gaat het moeilijker om de uitstoot naar beneden te krijgen. Recente EU-cijfers tonen bovendien aan dat de stijging van de emissies na de pandemie in België significant was.

¹ <https://www.iea.org/reports/belgium-2022>

Het realiseren van een daling van de uitstoot is volgens de spreker echt nodig om de klimaatcrisis aan te pakken. In België zal er een sterke focus nodig zijn om het hoge aandeel van fossiele brandstoffen in heel de economie terug te dringen. De Belgische energiepolitiek, die het hoofdonderwerp vormde van het rapport, wil duidelijk de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen reduceren en de energietransitie aandrijven. Een centraal aspect daarvan – en belangrijk voor het werk van deze commissie – zijn de doelstellingen voor 2020, die bepaald zijn in eerdere documenten, en de objectieven voor 2030 binnen het Nationaal Energie- en Klimaatplan. Voor het rapport werden analyses gedaan van de prestaties op het vlak van de doelstellingen voor 2020 en de voorbereidingen voor 2030.

Het rapport geeft aan dat België de doelstellingen voor 2020 voor niet-ETS-uitstoot heeft gehaald. Maar er zijn verontrustende trends. Zo waren de emissies in 2018 en 2019 hoger dan de jaarlijkse doelstelling. De lagere emissies van 2020 waren voornamelijk het gevolg van de economische impact van de coronapandemie. In 2021 had België een van de hoogste stijgingen van emissies in de Europese Unie.

Het rapport wijst er ook op dat, ondanks de belangrijke en tijdelijke daling van de energievraag veroorzaakt door de pandemie, België niet de indicatieve doelstellingen haalde voor energie-efficiëntie, vooral op het vlak van finaal energieverbruik.

Ondanks het sterk inzetten op wind- en zonne-energie en een significante toename van het gebruik van biobrandstoffen in 2020 haalde België niet de doelstelling van 13 procent aandeel van hernieuwbare energie. Dat doel was gesteld voor 2020. Om dat te halen moest België statistische transfers van hernieuwbare energie aankopen bij meerdere EU-lidstaten die wel hun doelstellingen overtroffen hadden. Een van de cruciale redenen voor het niet behalen van de doelstellingen was het gebrek aan vooruitgang in het aandeel van hernieuwbare energie in de sector verwarming en koeling.

De gemengde prestaties op het vlak van de doelstellingen voor 2020 en de hernieuwde stijging van de emissies in 2021 vragen om een meer robuust beleidskader voor energietransitie. Dat geldt des te meer door de verhoogde algemene Europese ambities voor 2055, en ook de meer recente veranderingen in het beleid inzake energiezekerheid.

Peter Journeay-Kaler besteedt vervolgens aandacht aan de bevindingen per sector, en belicht de specifieke beleidsaanbevelingen in het rapport.

1.2. Hernieuwbare energie

Het Belgische beleid heeft een sterke toename van hernieuwbaar opgewekte elektriciteit ondersteund, vooral via wind- en zonne-energie. Het aandeel hernieuwbare energie door wind en zon is de voorbije jaren sterk gestegen (slide 6). Toch scoort België binnen de IEA-landen nog steeds relatief laag qua aandeel van hernieuwbaar opgewekte elektriciteit. Het IEA oordeelt dat er nog veel ruimte is voor een uitbreiding van het hernieuwbare aandeel. Dat zal ook echt nodig zijn voor alle verschillende vormen van hernieuwbare energiebronnen, die allemaal een rol te spelen hebben.

Wat de gewestelijke bevoegdheden betreft, zijn 'onshore renewables' een belangrijk thema. Hierover bevat het rapport diverse aanbevelingen. Er wordt gedacht aan een verplichting om zonnepanelen te plaatsen op alle nieuwe gebouwen, of om er minstens voor te zorgen dat die gebouwen de nodige bedrading hebben, zodat het makkelijk is om later PV-panelen te installeren. Er zijn in België, en specifiek in Vlaanderen, al behoorlijk wat programma's die de renovatie van gebouwen stimuleren. Het lijkt de spreker aangewezen om hernieuwbare energie en andere aspecten, zoals energieopslag of elektrificatie van verwarming, samen te brengen in

een enkel renovatieprogramma. Zo reduceert men het aantal verschillende renovatieprojecten en bijbehorende subsidieaanvragen.

Er zijn ook meer inspanningen vereist om de maatschappelijke betrokkenheid en de acceptatie van onshorewindturbines en zonnepanelen te verhogen. Vlaanderen kent een dichte bebouwing. Het is daarom cruciaal dat bewoners vroeg genoeg betrokken worden bij het planningsproces van nieuwe projecten, en indien mogelijk zelf rechtstreeks voordeel hebben bij de ontwikkeling van die projecten, bijvoorbeeld via een lokaal belastingvoordeel, afspraken over een winstdeelname met ontwikkelaars of gemeenschapsprojecten.

De afstemming van het planningsproces van hernieuwbare-energieprojecten met de uitbouw van het elektriciteitsnetwerk is volgens de spreker essentieel. Het is belangrijk dat de vergunningen voor beide tijdig geleverd worden, zodat de capaciteit van het netwerk de realisatie van hernieuwbare-energieprojecten niet in de weg staat.

Offshore wind is een federale bevoegdheid, maar ook Vlaanderen speelt een sleutelrol. Het moet zorgen voor de hoogspanningslijnen die nodig zijn om de offshore-windcapaciteit – waarvoor de ambities sterk lijken te groeien – tot bij de afnemers te brengen, niet alleen binnen België, maar ook voor export naar andere landen.

Er is nog wat werk op het vlak van het distributienetwerk, om energieopslag te ondersteunen, en ook op het vlak van verbruiksflexibiliteit. Dat is cruciaal om ervoor te zorgen dat het elektriciteitsnetwerk de flexibiliteit heeft om hernieuwbare energie te integreren en tegelijk ook een hoge graad van energiezekerheid te garanderen. Het rapport vermeldt dat er enkele grotere batterijprojecten op til staan, maar in het algemeen heeft België een vrij laag niveau van batterijopslag. De wettelijke en reglementaire hinderpalen voor batterijopslag moeten weggenomen worden. Het marktmodel moet ook rendabele projecten voor energieopslag mogelijk maken, zodat investeringen worden aangemoedigd.

1.3. Industrie

De industriële sector genereert de grootste vraag naar fossiele energie en de grootste uitstoot van broeikasgassen. De grote chemische en petrochemische sector duwt de vraag naar olie en gas omhoog (slide 7). Er is ook nog een kleine maar duidelijke vraag naar steenkool, vooral voor ijzer- en staalproductie.

De Belgische industrie hinkt achterop inzake energie-intensiteit. In de periode voorafgaand aan 2009 was er op dat vlak een consistente verbetering zichtbaar; op een bepaald openblik was de energie-intensiteit van de Belgische industrie gelijk aan de Nederlandse. Maar vanaf 2010 heeft de Belgische industrie moeite om de dalende trend te volgen die in andere landen te zien is, en doet ze het aanzienlijk minder goed (slide 8). Een verhoogde energie-efficiëntie betaalt zich volgens de spreker op diverse manieren terug: het doet emissies dalen en het verbetert de concurrentiepositie en de voorwaarden voor economische groei.

Het rapport vermeldt dat België, en Vlaanderen in het bijzonder, een aantal goede programma's opgestart heeft. Daarbij horen de vrijwillige akkoorden met de industrie en de implementatie van de Europese vereisten voor verplichte energieaudits voor grote bedrijven. Het rapport prijst met name het feit dat Vlaanderen aan bedrijven vraagt om kostenefficiënte maatregelen te nemen, die bepaald worden in de audits. Dat is een prima maatregel die in weinig landen al van toepassing is.

Het rapport vermeldt echter ook dat meer inspanningen nodig zijn om de energie-efficiëntie van de industrie te verbeteren. Meer specifiek beveelt het IEA aan dat de volgende generatie vrijwillige akkoorden incentives zou bevatten voor CO₂-

neutrale technologieën en processen, en dat ze de implementatie van energie-efficiënte maatregelen in combinatie met hernieuwbare energie en elektrificatie zou aanmoedigen. Dergelijke investeringen vergen tijd en geld van de industrie, en het kan helpen om tegelijkertijd meerdere projecten uit te voeren die duurzaamheid en efficiëntie combineren.

Er werd ook vastgesteld dat er aanzienlijke obstakels zijn voor bedrijven die energiediensten leveren. Beleidsmakers moeten met een open blik kijken naar de hindernissen die deze bedrijven verhinderen om de markt te betreden. Daarnaast moeten ze ondernemingen ook bijstaan om inzicht te krijgen in de diverse regelgevingen en beschikbare diensten om hun energieverbruik te verminderen.

Verder kijkend naar de toekomst, stelt het rapport vast dat Vlaanderen een zeer goed ontwikkelde strategie heeft op het vlak van waterstof. Die bevat onder andere specifieke doelen die relevant zijn voor haar industrie, onder meer voor de petrochemische sector. Het verminderen van de hoge uitstoot van met fossiele brandstoffen geproduceerde waterstof is daarbij cruciaal. Op dat vlak kan koolstofarme waterstof een belangrijke en snelle impact hebben.

1.4. Gebouwen

Het Belgische gebouwenbestand heeft een aanzienlijk hoger verbruik van fossiele brandstoffen dan dat in andere IEA-landen. Vooral het hoge aandeel verwarming met stookolie is zorgwekkend. Dat type verwarming heeft na steenkool de hoogste uitstoot. Het gaat ook gepaard met hogere gezondheidsrisico's dan andere verwarmingsmethodes, door lokale luchtverontreiniging. Stookolie speelt in België een grote rol, want het was goed voor 24 procent van het totale energieverbruik van gebouwen in 2019. Dat is het vijfde grootste aandeel van stookolieverwarming onder alle IEA-landen, en het is aanzienlijk hoger dan het IEA-gemiddelde van acht procent. Ook het aandeel van gasverwarming ligt in België hoger dan het IEA-gemiddelde, namelijk 49 procent tegenover 36 procent. Daarnaast bestaat er nog altijd een klein gedeelte verwarming met steenkool.

In vergelijking met andere dichtbevolkte Noord-Europese landen, zijn warmtenetten in België heel beperkt ontwikkeld. In 2019 bedroeg het aandeel warmtedistributie in het energieverbruik van gebouwen slechts 1 procent in de dienstensector en amper 0,2 procent in de residentiële sector.

Voor hernieuwbare energie ziet het er volgens de spreker een klein beetje beter uit. Het betreft hier meestal vaste biomassa, die voor verwarming gebruikt wordt. Sinds 2013 is er echter een vrij beperkte groei in het aandeel van hernieuwbare bronnen voor verwarming en koeling.

Het resultaat van dit alles is dat de Belgische gebouwen bij de meest koolstof-intensieve behoren van de IEA-landen. Voor een deel heeft dit te maken met het gebouwenbestand, dat vrij slecht scoort op het vlak van energie-efficiëntie. Ongeveer 30 procent van de niet-ETS-emissies in België komt van gebouwen. Ongeveer 80 procent van het gebouwenbestand dateert van voor de periode dat energiestandaarden geïntroduceerd werden. Er zijn dus grote uitdagingen op het vlak van renovatie van gebouwen. Daarbij moet de focus liggen op projecten waarbij de renovatie van het gebouwenpark samengaat met de omslag naar elektrische verwarming, in het bijzonder via warmtepompen en installaties met duurzame energie.

De steunmaatregelen voor renovatie zouden een vereenvoudiging van de aanbestedingsprocedures kunnen omvatten, en de oprichting van een technisch assistentiefonds, zodat de gebruikers echt op de hoogte zijn van alle opties en van hoe men verbeteringen kan doen. Het IEA constateert dat de meeste impact bereikt wordt door te communiceren over de prijs en door aan de consumenten duidelijk te maken

dat het hier investeringen betreft die hen besparingen zullen opleveren. Aangezien private financiering cruciaal zal zijn om gebouwen koolstofarm te maken, moet dit effectief gestimuleerd worden. Het rapport beveelt aan dat de federale en regionale overheden een garantiefonds zouden opzetten voor energie-efficiëntie, om ervoor te zorgen dat banken bereid zijn om vlot en adequaat leningen te verstrekken om deze uitdaging te kunnen aangaan.

1.5. Transport

Het grootste deel van de energievraag, 96 procent, in de Belgische transportsector komt van het wegtransport. Vrachtvervoer is daarin verantwoordelijk voor 40 procent. Dat is opvallend meer dan het IEA-gemiddelde van 27 procent. Daardoor is er een grote afhankelijkheid van diesel. Bijna alle transportsystemen hangen in grote mate af van olie, dat is dus niet abnormaal. Maar het dieselverbruik is toch een aandachtspunt, omdat er gezondheidseffecten verbonden zijn aan het intensief gebruik van diesel.

De belasting op inverkeerstelling begunstigt voertuigen met een lage uitstoot, maar dat leidde volgens de spreker niet tot een merkbare verbetering in de efficiëntie van voertuigen in België. Die trend wordt ook in andere landen vastgesteld; dat komt doordat mensen hun voertuigen wel vervangen door nieuwere en beter uitgeruste versies, maar ook door wagens die groter en krachtiger zijn. Het belastingstelsel houdt daarom ook best rekening met andere aspecten van voertuigen, zoals hun omvang.

Het rapport benadrukt dat men vooral moet proberen mensen uit de auto te krijgen. Het terugdringen van transport is een kritisch element om de doelstellingen op het vlak van klimaat en energiezekerheid te bereiken. Een groot deel daarvan moet komen van een evolutie naar minder personenwagens en meer openbaar vervoer en actieve mobiliteit. Dat is gelinkt aan stadsontwikkeling en ruimtelijke ordening, die niet gericht moet zijn op autogebruik, maar op andere mobiliteitsopties die bewoners in staat stellen om hun bestemming te bereiken. België beschikt al over een behoorlijk effectief openbaar vervoer. Er kan volgens de spreker nog gedacht worden aan maatregelen om privaat vervoer te beperken door de invoering van lage-emissiezones en dergelijke.

Het overblijvende transport met voertuigen moet bij voorkeur elektrisch worden. Dat geldt zowel voor privévoertuigen als voor het openbaar vervoer. Het spoorwegverkeer in België is bijna volledig geëlektrificeerd, en er worden in Vlaanderen momenteel sterke inspanningen geleverd om ook naar elektrische bussen over te schakelen. Er zou een toelage zijn van ongeveer 20.000 euro per bus om dit te ondersteunen. Dat helpt om de groei te ondersteunen.

Er is een opmerkelijke groei van het aantal elektrische voertuigen en publieke laadpunten; van bijna niets in 2012 naar ongeveer 180.000 wagens in 2021. België presteert met 3,1 procent elektrische wagens op het totale aantal personenwagens behoorlijk goed, vergeleken met het EU-gemiddelde van 1,5 procent. In 2021 was ongeveer 8,6 procent van de nieuw geregistreerde wagens elektrisch. Op het vlak van laadpalen neemt Vlaanderen de leiding; uit recente cijfers blijkt dat bijna 90 procent van de bestaande laadinfrastructuur in België zich in Vlaanderen bevindt. Een belangrijke troef voor België is het feit dat 60 procent van de Belgische huishoudens een eigen oprit heeft. Dat is aanzienlijk meer dan het Europese gemiddelde; in Nederland is dat bijvoorbeeld maar negen procent. Dat voordeel vermindert de complexiteit van het installeren van laadinfrastructuur. Dit zou moeten ingecalculereerd worden in bouwprojecten. De extra bedrading voor installatie van een laadpaal is een kleine bijkomende kost, waardoor het systeem daar klaar voor is.

Er is volgens de spreker in België nog een lacune op het vlak van directe subsidies. In het kader van de huidige herstelplannen zijn rechtstreekse financiële tegemoetkomingen aan kopers van elektrische voertuigen vrij algemeen geworden in Europa. De impact daarvan valt moeilijk te ontkennen. In Nederland gelden subsidies voor elektrische wagens zowel voor nieuwe als voor tweedehandsvoertuigen, en daar was het afgelopen jaar 30 procent van alle nieuwe wagens elektrisch.

Het rapport vermeldt ook het hoge aandeel van bedrijfswagens in België. Sommige jaren vormen deze de meerderheid van de nieuwe wagens. Langs die weg worden nieuwe voertuigen geïntroduceerd op de markt, waarna ze beschikbaar worden op de tweedehandsmarkt. Voor een stuk kan dit de elektrificatie vereenvoudigen, omdat er minder spelers op de markt zijn, en de sector van de bedrijfsvoertuigen kan gestuurd worden in de richting van elektrische wagens.

1.6. Energieprijzen

De energieprijzen spelen een belangrijke rol. De VREG wees op het feit dat verwarming met elektriciteit gemiddeld 50 procent duurder kan zijn dan verwarming met olie en gas. Dat geeft niet het juiste signaal om het consumentengedrag te sturen naar warmtepompen en dergelijke.

Een groot deel van de elektriciteitsfactuur houdt geen verband met de reële kosten voor het opwekken en verdelen van elektriciteit. Er zijn een hele reeks programma's die gefinancierd worden via de elektriciteitsrekening. De IEA is van oordeel dat deze zaken gefinancierd moeten worden via algemene fondsen, waardoor die prijsvervorming zou verdwijnen.

De Belgische aanpak van energiarmede bestaat voor een groot deel uit rechtstreekse betalingen aan consumenten. Het IEA erkent dat dit in noodsituaties een belangrijk beleidsinstrument is, maar het is geen duurzame oplossing voor energiarmede. Het doet niets aan de onderliggende hoge kosten. Kwetsbare groepen leven vaak in slecht geïsoleerde woningen met hoge energiekosten. In België worden deze woningen ook vaak verwarmd met stookolie. Dit moet volgens de spreker echt aangepakt worden met renovaties, zodat er een duurzame oplossing komt. Dan zullen die woningen lagere energiekosten hebben en hoeft de overheid niet voortdurend geld te geven om de hoge kosten te dekken.

1.7. Afhankelijkheid van Russische fossiele brandstoffen

Om de link te leggen naar de volgende presentaties, toont Peter Journeay-Kaler de Belgische afhankelijkheid van Russische fossiele brandstoffen (slide 14). Deze informatie vormt geen onderdeel van het Belgische landrapport, maar is wel terug te vinden op de [website van het IEA²](https://www.iea.org/reports/reliance-on-russian-fossil-fuels-data-explorer). Daar wordt de afhankelijkheid van Russische energie opgevolgd, per land en per type brandstof.

België is vooral afhankelijk van Russische olie; sommige jaren was er 100 procent afhankelijkheid van Russische olie, noodzakelijk voor sleutelsectoren zoals verwarming en transport. Steenkool is minder problematisch, maar evolueerde van quasi geen afhankelijkheid van Rusland naar een continu stijgende trend, omdat deze brandstof momenteel essentieel is voor de staalproductie.

² <https://www.iea.org/reports/reliance-on-russian-fossil-fuels-data-explorer>

Kort na de invasie van Oekraïne, bij de voorstelling van het rapport, publiceerde het IEA een [tienpuntenplan om op korte termijn de vraag naar Russisch gas te beperken](#)³. Nadien volgde een gelijkaardig [plan om de olievraag te verminderen](#)⁴.

Het IEA is betrokken bij de inspanningen van de Europese Commissie, om de afhankelijkheid van Russische fossiele brandstoffen op lange termijn terug te dringen. Hierover zullen binnenkort werkbijeenkomsten plaatsvinden, waarbij de lidstaten input kunnen geven.

2. Thijs Van de Graaf

2.1. Inleiding

Thijs Van de Graaf is professor Internationale Politiek aan de Universiteit Gent. Zijn onderzoek situeert zich op het snijvlak van energiebevoorrading, klimaatbeleid en internationale politiek.

De spreker begint zijn toelichting met de belangrijkste conclusies: sinds 24 februari is men in een nieuwe wereld terechtgekomen, maar qua energiebevoorrading is de situatie toch niet zo nieuw. Hij gelooft dat de belangrijkste disruptie van de energiebevoorrading nog moet komen, en dat dat langdurige effecten zal hebben. Hij gelooft dat België dankzij zijn geografie en infrastructuur goed geplaatst is om aanvoerschokken op te vangen, maar het land is zeker niet immuun voor prijschokken. Het lijkt hem alleszins een foute strategie om te proberen om de Russische olie en gas grotendeels te vervangen door olie en gas van elders. Europa moet op dit ogenblik werk maken van energie-efficiëntie en overstappen op andere energiebronnen, zoals hernieuwbare energie.

2.2. Gewijzigde internationale context

De gewijzigde internationale context is helemaal niet zo nieuw, stelt Thijs Van de Graaf. Rusland heeft reeds eerder gas als politiek wapen ingezet. De spreker toont een overzicht van Russische maatregelen dat teruggaat tot begin jaren 1990 (slide 4). De meest duidelijke voorbeelden zijn 2006, 2009 en 2014, toen Rusland de gas-toevoer naar Oekraïne blokkeerde. Maar er zijn ook subtielere vormen van manipulatie: bondgenoten Wit-Rusland en Armenië kregen bijvoorbeeld kortingen op gas, in ruil voor politieke concessies.

Ook de oorlog zelf is geen nieuw gegeven; die is al bezig sinds Rusland in 2014 de Krim annexeerde, en steun verleende aan separatistische strijders in Donetsk en Loegansk. Tijdens de acht jaar die volgden was er sprake van een loopgravenconflict, met meer dan 14.000 dodelijke slachtoffers. Uit krantenkoppen van toen bleken westerse landen, en de EU in het bijzonder, al op dat moment van plan om hun afhankelijkheid van Russische energie af te bouwen. Maar qua gasbevoorrading heeft Europa eigenlijk net het omgekeerde gedaan: in 2014 was 29 procent van het Europese gasverbruik afkomstig uit Rusland, in 2019 was dat al gestegen tot 37 procent. In 2021 was er wel sprake van een lichte daling.

Een aantal energiebedrijven uit Oostenrijk, Frankrijk, Groot-Brittannië, Nederland en Duitsland zijn in 2018 ingestapt in het project rond de Nordstream 2-pijpleiding. Dit project is eigenlijk pas echt opgestart na de annexatie van de Krim, en dit ondanks eerdere politieke verklaringen om minder afhankelijk te worden van Russische energie. De aanleg van die pijpleiding was afgerond in september 2021, maar ze is nooit in gebruik genomen.

³ <https://www.iea.org/reports/a-10-point-plan-to-reduce-the-european-unions-reliance-on-russian-natural-gas>

⁴ <https://www.iea.org/reports/a-10-point-plan-to-cut-oil-use>

Nordstream 2 kaderde ook in een langetermijnstrategie van Rusland om Oekraïne als transitland te omzeilen, en het op die manier diplomatiek te isoleren en druk te kunnen uitoefenen. Zo was Oekraïne begin jaren negentig nog het belangrijkste doorvoerland voor Russisch gas aan West-Europa; tot zelfs 100 procent van het Russisch gas voor Europa stroomde door dat land. Maar stelselmatig hebben Rusland en Gazprom andere exportroutes geopend, via Wit-Rusland en Polen en via de Baltische en de Zwarte Zee. In 2021 stroomde uiteindelijk nog 41 miljard kubieke meter gas via Oekraïne naar Europa, terwijl de Nordstream 2-pijpleiding een capaciteit heeft van 55 miljard kubieke meter. Indien die pijpleiding in werking was getreden, was Oekraïne volledig overbodig geworden als transitland.

In het vierde kwartaal van 2021 gebeurde iets wat het Internationaal Energieagentschap aanduidt als artificiële krapte op de gasmarkt. Die krapte ontstond doordat Rusland minder gas begon te leveren, vooral via de route langs Wit-Rusland en Polen. De gaslevering daalde tussen het vierde kwartaal van 2020 en het vierde kwartaal van 2021 met zo'n 25 procent. Rusland en Gazprom gaven daarbij aan dat zij louter hun contractuele verplichtingen vervulden, wat ook klopte. Alleen hebben ze, in tegenstelling tot het verleden, geen extra volumes verkocht aan Europese klanten, bovenop die contractuele volumes. De krapte die er toen al was door allerlei marktomstandigheden, hebben ze op die manier verder in de hand gewerkt. En daar ligt ook vooral de verklaring voor de stijgende gasprijzen van 2021, aldus Thijs Van de Graaf.

In 2021 heeft Europa de wintervoorraden voor gas ook onvoldoende kunnen bijvullen, wat doorgaans in de zomer gebeurt. Vooral in de tweede helft van 2021 werden de reserves onvoldoende aangevuld. En bij de Europese opslagplaatsen die in handen zijn of waren van Gazprom was er al veel vroeger, rond maart 2021, sprake van onvoldoende reserves. Dat was ook de periode van de massale troepenopbouw aan de grenzen van Oekraïne. Deze tekorten aan opslag leidden uiteindelijk tot de algemene tekorten vanaf oktober 2021. Europa kon gelukkig wel rekenen op een aanzienlijke toename van lng-import. De import van lng, vooral vanuit de Verenigde Staten, is tussen oktober 2021 en januari 2022 zowat verdubbeld.

2.3. Impact invasie

De gasprijzen in Europa begonnen al in 2021 enorm te stijgen door de krappe wintervoorraden. De spreker maakt de vergelijking met Japan na de kernramp in Fukushima in 2011. Alle nucleaire centrales werden daar toen stilgelegd, en Japan moest zeer veel lng importeren. Ook dat heeft tot veel hogere gasprijzen geleid, maar nooit waren die prijsstijgingen zo fors als vandaag in Europa. De Verenigde Staten genieten ten slotte al heel lang van lage gasprijzen, vooral dankzij hun eigen schaliegasproductie.

Uitgedrukt in euro, kent Europa de hoogste olieprijs ooit. Dat heeft te maken met de sterke dollar. Samen met de uitzonderlijk hoge gasprijzen en de hoge steenkoolprijzen, en de bijgevolg dure elektriciteit, vertaalt zich dat in een energieschok die misschien wel de prijsschok van de jaren zeventig overtreft. De rol van olie in de economie was toen wel veel belangrijker dan vandaag, maar anderzijds is er momenteel sprake van een prijsschok op alle fossiele brandstoffen op hetzelfde moment.

De gevechten hebben de Oekraïense olie-infrastructuur sterk beschadigd. Het gaat dan niet zozeer om de transitinfrastructuur, maar wel om opslagtanks van ruwe aardolie en olieproducten. Ook de enige raffinaderij die nog redelijk wat olie produceerde, is al enkele keren geraakt door precisiebombardementen. Rusland wil daarmee de bevoorrading van het Oekraïense leger verstoren. En door de dieseltekorten kampt ook de landbouwsector in Oekraïne met tekorten, en dat midden in het zaaiseizoen. Dat kan zich op termijn vertalen in nog hogere voedselprijzen.

Aanvankelijk had de invasie weinig impact op de gasbevoorrading. Kort na de invasie was er zelfs een stijging van de gastransit door Oekraïne. Het was immers interessanter om nog snel gas te importeren via bestaande contracten. Op 11 mei 2022 heeft de Oekraïense gasnetbeheerder wel een toevoerlijn afgesneden, omdat die door bezet gebied liep. Maar een deel van die gastransit verloopt intussen via een andere lijn, dus de impact bleef al bij al beperkt.

Europa heeft intussen vijf sanctiepakketten gelanceerd. Energie staat daarbij niet echt centraal, behalve bij het verbod op de import van steenkool. Er is een voorstel voor een olie-embargo tegen Rusland vanaf eind 2022, maar dat is nog niet goedgekeurd. Wat aardgas betreft, heeft Duitsland het Nordstream 2-project stilgelegd. Europa heeft niet meteen plannen om een embargo in te stellen voor aardgas, maar wil wel snel minder afhankelijk worden van de import van Russisch gas.

Rusland zit zelf ook niet stil. Zo kondigde het in april 2022 aan dat gasleveringen voortaan in roebel moeten worden betaald. Bij landen die dat weigerden te doen, zoals Polen en Bulgarije, werd de gastoevoer stilgelegd. En ook Finland zal om dezelfde reden geen gas meer ontvangen. In die drie landen zijn de effecten nog relatief mild, omdat zij geen grootverbruikers zijn van gas, of omdat ze over alternatieve bevoorradingsroutes beschikken, bijvoorbeeld lng-terminals of nieuwe gaspijpleidingen met andere landen.

Verwacht wordt dat dit patroon zich zal herhalen, onder meer in Denemarken, Kroatië en Slovenië. Want ook die landen weigeren in roebel te betalen. Een aantal grote spelers, zoals het Italiaanse Eni, het Franse Engie, het Hongaarse MVM, en RWE en Uniper uit Duitsland verwachten geen verstoring in de aanvoer. Een aantal maatschappijen gaf al toe dat ze toch een rekening in roebel hebben geopend, of alternatieve methoden hebben gevonden. Het lijkt er dus op dat Rusland zijn verdeel-en-heersstrategie in Europa kan voeren, aldus Thijs Van de Graaf.

Rusland is op zijn beurt afhankelijk van de inkomsten uit gas- en olie-export. De sancties die tot nu toe zijn aangenomen, belemmeren de export van normale goederen, maar niet van olie en gas. Dat betekent dat de inkomsten uit olie en gas vandaag nog belangrijker zijn dan ze al waren. Doorgaans is Rusland veel afhankelijker van olie- dan van gasinkomsten; de voorbije tien jaar bedroeg die ratio ongeveer vijf op een. De spreker denkt bovendien dat Europa een embargo op olie veel beter zou kunnen verteren, omdat daarvoor een mondiale markt bestaat met veel andere leveranciers. Rusland staat dus vooral sterk op het vlak van gas. Stel dat Rusland de gastoevoer naar Europa volledig afsluit, dan moet men in Europa sowieso gaan rantsoeneren.

Rusland kan zijn gas niet zomaar aan andere landen verkopen, bijvoorbeeld aan landen in Oost-Azië, omdat de infrastructuur daarvoor niet bestaat. De meeste gasvelden zijn immers aangesloten op exportinfrastructuur richting West-Europa, en dat is het resultaat van meer dan vijftig jaar aan constructies aan die infrastructuur. Het vraagt dus tijd om nieuwe infrastructuur aan te leggen. Als Rusland de gastoevoer naar Europa stillegt, dan betekent dat hoe dan ook een belangrijk verlies aan inkomsten.

Aardolie is gemakkelijker te verschepen, maar ook dat zou voor Rusland niet eenvoudig zijn. Het grootste deel van de olie die Rusland via tankers exporteert, vertrekt vanuit havens in de Baltische en de Zwarte Zee. Kiest men voor andere bestemmingen, zoals Oost-Azië, dan neemt de vaartijd enorm toe, en dus nemen ook de kosten toe. En er zullen minder tankers beschikbaar zijn. Kortom, de exportvolumes en -inkomsten voor olie zouden sterk afnemen als men niet langer aan Europa levert.

Maar ook Europa kan de Russische aardolie niet zomaar links laten liggen. De spreker verwijst naar de Droezjbapijpleiding, die dateert van tijdens het Warschaupact, en die de bondgenoten in Centraal- en Oost-Europa van olie diende te voorzien. Hongarije, Slowakije, Tsjechië en Duitsland zijn daar sterk afhankelijk van, vooral voor een aantal raffinaderijen die exclusief via die route bevoorrad worden, en enkel met dat type aardolie werken. In het laatste voorstel van de Europese Commissie hebben Hongarije en Slowakije uitstel gekregen tot 2024 om zich los te koppelen van Russische aardolie, maar ze hebben voorlopig nog niet ingestemd met dat embargo.

Sommigen pleiten dan weer voor extra heffingen op Russische olie in plaats van een embargo. Als zoiets via het handelsbeleid wordt geregeld, is er immers geen unanimititeit nodig. Het is ook een flexibeler instrument: men kan voor import via pijpleidingen een lager tarief instellen dan voor import via tankers, omdat daar de wereldmarkt een alternatief vormt. Het zorgt ook voor tariefinkomsten die zouden kunnen gaan naar de landen die het hardst getroffen worden. En men kan die tarieven aanpassen doorheen de tijd, afhankelijk van de situatie in Europa of de reactie van Rusland. Een volledig embargo zou aanleiding kunnen geven tot een sterke tegenreactie van Rusland, dat de gaskraan zou kunnen dichtdraaien.

2.4. Situatie in België

België kent een vrij gunstige situatie op het vlak van energiebevoorrading, voor een deel dankzij de Ing-terminal in Zeebrugge. Er is ook een rechtstreekse gasverbinding met Noorwegen, die bijna volstaat om het Belgische jaarverbruik te dekken. Maar als er een aanbodverstoring komt, zal dat een effect hebben op de internationale markten, onder andere omdat Europa ook een aantal solidariteitsmechanismen heeft. Ook in België zouden de prijzen dus stijgen.

Voor gas rekent België ook op invoer vanuit Nederland. Vroeger ging dat om Nederlands gas, maar vandaag gaat het vooral om gas dat Nederland zelf importeert. Ten slotte is er ook een gasverbinding met Groot-Brittannië.

Voor de Belgische oliebevoorrading is Rusland wel heel belangrijk; het gaat om ongeveer 30 procent van de import.

2.5. Maatregelen

De Europese Commissie heeft haar REPowerEU-plannen bekendgemaakt. Het is de bedoeling om tegen eind 2022 twee derde minder Russisch gas te gebruiken in Europa. Enkele dagen voordien werd ook het IEA-plan bekendgemaakt, waarin sprake was van een vermindering van Russische gasimport met slechts een derde. Dat toont volgens de spreker aan dat het REPowerEU-programma zeer ambitieus is. Volgens dit nieuwe plan moet 50 bcm gas van alternatieve Ing-import komen, en 10 bcm van alternatieve of extra pijplijnimport. De spreker wijst erop dat Europa vorig jaar 100 bcm heeft ingevoerd, dus er zou op dat vlak nog een stevige inspanning nodig zijn. De grootste Ing-importeurs, Japan en China, zitten vandaag aan een invoervolume van ongeveer 100 bcm per jaar. Voor Europa wordt het dus een uitdaging om nog 50 bcm te vinden op de Ing-markt, want er is niet zoveel reservecapaciteit, en veel Ing-export ligt vast onder langetermijncontracten. Het zal bijgevolg ook niet goedkoop zijn.

In het plan van de Europese Commissie is voorzien dat de gasvoorraden minstens tot 80 procent gevuld moeten zijn tegen de start van het winterseizoen, in november 2022. Die voorraden zullen deze zomer dus tegen hoge prijzen, en bij voorkeur niet met Russisch gas, aangevuld moeten worden. Europa kijkt dit jaar aan tegen een mogelijke factuur van 80 miljard dollar om die voorraden aan te vullen, terwijl die normaal 12 à 13 miljard euro bedraagt.

Voor de 50 bcm extra lng en 10 bcm extra pijplijnimport springen een aantal landen in het oog. Europa kijkt graag naar Noorwegen, omdat dat land bijzonder goed scoort op het vlak van burgerlijke vrijheden, democratie en rechtstaat. Andere kandidaten zoals Algerije, Azerbeidzjan of Qatar zijn echter autoritaire regimes met een bedenkelijke reputatie op het vlak van mensenrechten of buitenlandse politiek. En er zijn nog andere politieke risico's: Algerije, Europa's derde grootste gasleverancier na Rusland en Noorwegen, heeft in november de gasexport naar Spanje via Marokko stopgezet vanwege een dispuut met Marokko over de status van de Westelijke Sahara. Daardoor raakt de transit naar Europa verstoord. De vraag is dus welke politieke risico's Europa neemt door met dergelijke landen samen te werken voor haar gasimport.

Sinds de invasie is er een sterk toegenomen vraag naar lng. Duitsland heeft geen lng-terminal, maar wil een aantal drijvende terminals installeren. Ook andere landen hebben soortgelijke plannen. De extra lng-importcapaciteit bedraagt zo 152 bcm per jaar. Ter vergelijking: in 2021 voerde Europa 155 bcm in uit Rusland. Als men dan kijkt naar de verwachte importvraag voor gas, naar de capaciteit van de pijplijnverbindingen met Rusland, en naar de capaciteit die daar bovenop zou komen, dan zal de totale capaciteit van alle infrastructuur de Europese importvraag ruimschoots overstijgen. Dat betekent ook een gevaar voor lock-ins.

De belangrijkste boodschap in het REPowerEU-plan is volgens de spreker dat men vooral moet inzetten op energiebesparing en moet overschakelen op andere energiebronnen. Zo zou men ongeveer twee derde van de verminderde gasvraag moeten realiseren de komende jaren.

De Europese Commissie heeft in dat verband de resultaten van een recente Eurobarometersurvey bekendgemaakt. Die toont dat er in de hele EU een groot draagvlak is om de Europese afhankelijkheid van Russisch gas en olie zo snel mogelijk te verminderen. Ruim 80 procent van de respondenten vindt dat lidstaten in hernieuwbare energie moeten investeren, en dat de efficiëntie van transport, gebouwen en goederen moet verhogen. Er is dus een enorm draagvlak voor dergelijke maatregelen. Wat de betaalbaarheid betreft, is de importfactuur voor fossiele brandstoffen uit Rusland momenteel zeer hoog, wat betekent dat de exportinkomsten voor Rusland ook zeer hoog zijn. Concreet besteedt Europa momenteel ongeveer vier keer meer aan Russische fossiele brandstoffen dan dat het financiële steun verleent aan Oekraïne.

Als men voor de energietransitie kijkt naar de inzet van waterstof, zal men nog altijd handel moeten drijven, en is men nog altijd afhankelijk van import. Maar waterstof wordt, in tegenstelling tot fossiele brandstof, niet uit de grond gehaald. Het is een product dat geproduceerd moet worden, wat ook in Europa kan gebeuren. Een toekomstige afhankelijkheid van waterstof valt dus niet te vergelijken met de huidige afhankelijkheid van Russisch gas en olie, zo besluit Thijs Van de Graaf.

3. Andreas Graf

3.1. Inleiding

Andreas Graf is senior associate bij de Duitse denktank Agora Energiewende. Hij stelt onder meer de Agorapublicatie '[Regaining Europe's Energy Sovereignty](https://www.agora-energiewende.de/en/publications/regaining-europes-energy-sovereignty/)'⁵ voor, die in maart 2022 werd gepubliceerd.

Agora heeft de afgelopen jaren sterk gefocust op een energietransitie naar een klimaatneutraal energiesysteem. Zo werden verschillende modellen opgesteld om tegen 2045 tot een klimaatneutraal Duitsland te komen. Op het moment van de Russische invasie legde Agora de laatste hand aan modellen om tegen 2050 gas

⁵ <https://www.agora-energiewende.de/en/publications/regaining-europes-energy-sovereignty/>

uit te faseren, in lijn met de Europese doelstellingen. De spreker maakt van deze gelegenheid gebruik om dieper in te gaan op dit model, en om na te gaan hoe men op die manier minder afhankelijk wordt van Russisch gas.

De escalatie van de oorlog in Oekraïne gaf aanleiding tot een crisis rond fossiele energie. Agora gaat, in tegenstelling tot Thijs Van de Graaf, niet uit van een situatie waarbij wordt gekeken naar extra lng- en pijpleidingvoorzieningen. Er is volgens de spreker wel wat marge om meer gas te importeren via pijplijnen, maar Agora is terughoudender als het gaat over extra lng-capaciteit voor Europa, gelet op de krappe markt.

Agora becijferde een aantal modellen voor de heel korte termijn voor Duitsland. Daarbij bekeek men de mogelijkheden om minder gas te verbruiken en om naar andere energiebronnen over te schakelen. Men denkt daarbij ook aan nieuwe gewoontes, zoals een lagere omgevingstemperatuur in gebouwen. Er was sprake van twee scenario's: een gematigde aanpak tegenover een zeer ambitieuze aanpak. In het meest ambitieuze model stelde men vast dat men, met zeer doorgedreven inspanningen, bijna volledig kon loskomen van Russisch gas. Maar dat vraagt aanzienlijke gedragswijzigingen en een sterke rantsoenering van gasverbruik. De chemische sector zou bijvoorbeeld terugvallen op slechts 25 procent van zijn normale gasconsumptie. Voor de beleidsmakers zou het dus niet evident zijn om dit model in de praktijk te brengen, aldus de spreker.

Op korte termijn zijn dus aanzienlijke inspanningen nodig als het tot een volledige bevoorradingsstop komt. Dan moet men rekenen op alle mogelijke vormen van energiebesparing. Het gaat dan niet alleen om bepaalde gedragswijzigingen, maar ook om laaghangend fruit, zoals bijkomende zolderisolatie, het aanpassen van de standaardtemperatuur van boilers en andere technische aanpassingen. Maar dat zal niet vanzelf gebeuren; dat vraagt inpassingen van overheden, ook op lokaal niveau. Daarnaast moet er financiële steun komen. Algemene financiële steun is moeilijk om op langere termijn vol te houden. Men zal dus vooral moeten kijken naar meer specifieke steun die zich toespitst op kwetsbare groepen, en naar efficiënte investeringen. En ten slotte zijn er maatregelen nodig om de industriële productie te vrijwaren.

Het goede nieuws is dat, als men het model op Europees niveau bekijkt, er een aanzienlijk potentieel is om de afhankelijkheid van gas terug te dringen, en dit over alle sectoren heen. Meer zelfs, Agora gelooft dat Europa tegen 2027 zijn energie-onafhankelijkheid kan terugwinnen, en de huidige vraag naar Russisch gas volledig kan compenseren.

3.2. Gebouwen

In de gebouwensector zou via verschillende maatregelen ongeveer 480 terawattuur gas kunnen worden bespaard. De spreker kijkt in de eerste plaats naar minder gas voor de verwarming van gebouwen. Men kan gasboilers vervangen door warmtepompen, wat maar liefst 140 terawattuur aan besparing oplevert in Europa.

Een andere belangrijke maatregel is het overschakelen op moderne, efficiënte warmtenetten. Zeker in Centraal- en Oost-Europa zijn de bestaande systemen verouderd, en is er nood aan grote investeringen. Men kan er ook voor kiezen om die netten op een lagere temperatuur te laten functioneren, waardoor ze minder gas verbruiken.

Ook zit er heel wat potentieel in specifieke technische maatregelen, bijvoorbeeld om bestaande gasboilers efficiënter te maken: een lagere standaardtemperatuur; systemen waarbij de boiler rekening houdt met het weer en de buitentemperatuur; of manieren om warmte meer gelijkmatig over een gebouw te verdelen. Deze

combinatie van maatregelen kan tegen een beperkte meerkost 20 tot 30 procent energiebesparing opleveren. Dat is een voorbeeld van laaghangend fruit waar vandaag nog te weinig naar gekeken wordt, aldus Andreas Graf.

Hij pleit voor gezamenlijke inspanningen om te zorgen dat de afhankelijkheid van gas verder afneemt. Dat vraagt onder meer een aanscherping van de bouwvoorschriften. Ook de productie en installatie van warmtepompen moet sterk omhoog. Door specifieke investeringen kan het interessanter worden om daarin te investeren. Daarbij is het ook belangrijk dat er voldoende personeel wordt opgeleid. Hetzelfde geldt voor het renoveren van gebouwen: ook daar is er nood aan gerichte investeringen. Het gaat dan niet louter om renovaties; gebouwen moeten er ook op voorzien worden om met warmtepompen te werken, en met warmtenetten die op lage temperatuur functioneren.

De spreker wijst erop dat de investeringsnoden in de gebouwensector aanzienlijk zijn. Men moet vooral inzetten op belangrijke nieuwe infrastructuur voor warmtenetten overal in Europa. Als dit het decennium wordt waarin de switch wordt gemaakt naar warmtenetten, vooral in stedelijke omgevingen, dan zal dat een aanzienlijke opbouw van nieuwe infrastructuur vragen om de bestaande gasinfrastructuur te vervangen. Daar valt geen tijd mee te verliezen. Het gaat om investeringen in zowel de netten zelf als de aansluitingen naar gebouwen.

3.3. Industrie

Ook in de industriële sector ziet Agora een groot besparingspotentieel. Daar kan men het gasverbruik het meest doen dalen via hernieuwbare technologieën, in het bijzonder met warmtepompen voor lagere temperaturen. Vandaag wordt veel gas geconsumeerd in de voedingsindustrie, de glasbouw, de chemische sector en het maken van keramische producten. Het gaat vaak om processen op lagere temperatuur, die gemakkelijk via warmtepompen en elektrische boilers kunnen worden opgewekt. De juiste financiële stimuli moeten worden geboden zodat bedrijven de overstap maken.

Het is belangrijk om de Europese industriële productie niet te laten afnemen, ook niet bij grote marktverstoringen of grote prijschommelingen. Maar ook dat vraagt een aantal ondersteunende maatregelen, bijvoorbeeld met hernieuwbare 'power purchase agreements', nieuwe contracten, en gerichte steun. Er is een groot potentieel voor verminderde gasconsumptie door efficiënter gebruik van materialen en beter hergebruik van energie-intensieve materialen. Ook de circulaire economie vormt dus een cruciale hefboom.

De spreker stelt vast dat, over de verschillende industriële sectoren heen, zowat 40 procent van de gasconsumptie dient voor productieprocessen waarbij temperaturen tot 200 graden worden bereikt. Die processen kunnen voor een groot deel worden opgevangen met alternatieve technologieën, zoals elektrische boilers. Het [Belgische Climact](https://climact.com/en/opportunities-to-get-eu-industry-off-natural-gas-quickly/)⁶ becijferde het potentieel van de verschillende sectoren om tegen 2027 hun gasconsumptie terug te dringen aan de hand van deze nieuwe technologieën, en dat potentieel blijkt vrij significant te zijn.

3.4. Energie

Een derde grote gasverbruiker in Europa is de energiesector. Ook daar is er heel wat potentieel om gas te vervangen. In de eerste plaats zal dat gebeuren vanwege de prijsveranderingen, al leiden die momenteel jammer genoeg tot meer gebruik van steenkool en andere fossiele brandstoffen. Maar op iets langere termijn ziet men ook in deze sector een sterke toename van hernieuwbare energie. De spreker merkt

⁶ <https://climact.com/en/opportunities-to-get-eu-industry-off-natural-gas-quickly/>

daarbij op dat de streefcijfers voor zonnepanelen en windmolens in het REPowerEU-programma zeer ambitieus zijn. Voor zonnepanelen lijken die vooropgestelde doelen in lijn te liggen met de te verwachten trend, zeker gezien de afnemende kostprijs van zonnepanelen. Voor windmolenparken zal er echter een veel grotere inspanning nodig zijn, onder meer op het vlak van vergunningen en het leggen van de nodige verbindingen.

Agora pleit ervoor om echt de weg vrij te maken voor het creëren en gebruiken van hernieuwbare energie. Europa heeft nog een weg af te leggen om het volle potentieel daarvan te benutten. Ook zouden er meer verplichtingen moeten komen voor het aanleggen van zonnepanelen op daken, want daar ziet Agora ook nog veel mogelijkheden. Verder moeten de reeds bestaande regels van de elektriciteitsmarkt van de Europese 'Clean energy package' uit 2019 nog meer en beter worden toegepast. In een aantal landen is daarvoor nog werk aan de winkel.

Ten slotte moet men kijken naar de balans tussen rechtstreekse elektrificatie en de productie van groene waterstof. De stijgende gasprijzen hebben een impact op het toekomstige potentieel van blauwe waterstof en zelfs grijze waterstof. Waterstof geproduceerd op basis van gas heeft intussen bijna dezelfde kostprijs als groene waterstof. Dat betekent dat men nog sneller werk moet maken van groene waterstof. Het gebruik ervan moet volgens de spreker prioriteit krijgen.

3.5. Europees beleid

Veel van die openbare investeringen moeten door de nationale overheden gedragen worden. Een aantal landen beschikt echter over beperkte financiële mogelijkheden. Daarom pleit Agora voor een Europees solidariteitsmechanisme, als onderdeel van REPowerEU, om landen te steunen waar dergelijke projecten duurder zijn en moeilijker gefinancierd kunnen worden. Agora raadt een Europees fonds aan ter waarde van 100 miljard euro.

Sinds de bekendmaking van het REPowerEU-programma zag de spreker een aantal zeer positieve signalen in een aantal lidstaten. Zo zag men dat het al vrij ambitieuze coalitieakkoord in Duitsland nu nog sneller wordt uitgerold; men verstremde niet enkel de normen voor nieuwe gebouwen en paste die normen sneller toe, ook in bestaande gebouwen gelden vanaf januari 2024 strengere vereisten voor verwarmingssystemen. In de praktijk zijn vanaf dan enkel nog hybride systemen toegelaten, zoals bijvoorbeeld hybride waterpompen. Ook Nederland legt een gelijkaardige vereiste op rond hybride waterpompen, voor zowat alle gebouwen die niet aan een warmtenet gekoppeld zijn. Denemarken, dat al over uitgebreide warmtenetten beschikt, heeft beslist om verwarmingssystemen op gas in de nog overblijvende woningen de komende vijf jaar uit te faseren. Men schat dat ongeveer 50 procent van deze woningen nog op warmtenetten zal overschakelen. Italië heeft dan weer beslist om het gebruik van airconditioning in publieke gebouwen te beperken. Daarnaast kondigde Italië een aantal ambitieuze maatregelen aan om op korte termijn energie te besparen. Ten slotte was er de recente aankondiging van Denemarken, Duitsland, België en Nederland om de capaciteit aan windenergie de volgende decennia gevoelig op te drijven.

De spreker licht een aantal punten uit het REPowerEU-plan toe die hij bijzonder belangrijk vindt.

Voor de energiesector is het belangrijk dat hernieuwbare energie versneld wordt uitgerold. Daartoe kwam er het belangrijke voorstel om daar sneller vergunningen voor te verlenen, vooral in regio's waar de natuur weinig belast wordt.

Ook stelt de Europese Commissie voor dat er een nieuwe vereiste komt voor de energieprestatie van gebouwen. Over dat voorstel lopen momenteel nog onder-

handelingen via Fit for 55. Het gaat om een verplichte aanleg van zonnepanelen voor nieuwe en bestaande publieke en commerciële gebouwen, en voor nieuwe privéwoningen. Ook daar wil men inzetten op snellere vergunningverlening. De Europese Commissie wil voorts de energieprestatie van gebouwen verbeteren via nieuwe ecodesignstandaarden. Ook deze maatregelen kunnen een aanzienlijke impact hebben. Zo is er het belangrijke voorstel om hybride verwarmingssystemen tegen 2029 als het minimum te beschouwen. Dit dient nog te worden goedgekeurd door de verschillende lidstaten, maar het zou alvast een duidelijk signaal zijn voor de producenten. De spreker wijst ook op het voorstel om de minimale energieprestatie van bestaande woningen naar een ambitieuzer niveau te tillen. Dat is niet altijd evident, omdat energieprestatiecertificaten niet overal gelijk zijn. Toch noemt Agora ook dit een belangrijk voorstel, omdat veel gebouwen vandaag nog niet geschikt zijn om met een warmtepomp te worden verwarmd.

De spreker stelt vast dat REPowerEU weinig bijkomende financiering voorziet. De commissie schuift wel een budget van 300 miljard euro naar voren, maar slechts een heel klein deel daarvan zijn echt nieuwe middelen. Voor de rest gaat het om budgetten van reeds bestaande Europese fondsen die herbestemd worden. Hij pleit ervoor dat elk land goed kijkt naar hoe men van plan was om de Europese budgetten te besteden, en moet overwegen om die budgetten anders in te zetten, gelet op de nieuwe omstandigheden. Hoe dan ook vindt Agora dat de huidige financiering onvoldoende is voor de aanzienlijke noden van de lidstaten om deze transitie te financieren.

Een meer omstreden voorstel van de Europese Commissie is om ongeveer 20 miljard euro nieuwe inkomsten te halen uit de marktstabiliteitsreserve van het ETS-systeem, onder meer door certificaten die onder de gegeven omstandigheden zouden worden geannuleerd, aan de eigen lidstaten te geven. Maar dit dreigt een negatieve impact te hebben op de Europese klimaatplannen, zeker als dat geld wordt gebruikt voor investeringen in fossiele energie-infrastructuur. De positieve kant van dit verhaal is dat, als die budgetten afkomstig zijn van de marktstabiliteitsreserve, en dan opnieuw aan lidstaten wordt gegeven via de 'Recovery and Resilience Facility', dit in het voordeel zou spelen van lidstaten die vandaag over de minste financiële middelen beschikken. Op die manier zou het wel een vorm van solidariteit zijn onder de lidstaten.

4. Tom van Ierland

4.1. Inleiding

Tom van Ierland, diensthoofd Low Carbon Solutions bij DG CLIMA van de Europese Commissie, stelt het [REPowerEU-plan⁷](https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_nl) voor. Dit plan, dat op vraag van de Europese Raad van regeringsleiders en staatshoofden werd opgemaakt door de Europese Commissie, vertrekt van de overtuiging dat de EU haar afhankelijkheid van Russische fossiele brandstof kan afbouwen, en dat dit zeer snel kan gebeuren.

Het plan bevat drie grote bouwstenen: de diversificatie van de toevoerlijnen van brandstoffen; het versneld uitrollen van de groene transitie door het gebruik van hernieuwbare energie; en het verminderen van de energievraag door sneller een betere energie-efficiëntie te bereiken.

Tom van Ierland verwijst naar de vorige spreker, Andreas Graf, en bevestigt dat er een shift nodig zal zijn waarbij er aanvankelijk grote investeringen nodig zijn om nadien tot besparingen te komen. Er moet dus gekeken worden hoe die investeringen

⁷ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_nl

op een slimme manier kunnen aangepakt worden. Dat is het vierde actiedomein van REPowerEU.

4.2. Energiebesparing

Het eerste actiedomein, 'Bespaar energie', bestaat uit acties om de energievraag op korte termijn te verminderen.

In eerste instantie kan dat door een verandering in het gedrag. Onder de noemer '[Playing my part](#)'⁸ stelden de Europese Commissie en het IEA negen aanbevelingen voor burgers en bedrijven voor om op korte termijn de energievraag aan te passen. Belangrijke punten daarin zijn de verwarming van woningen en een adequaat gebruik van transport.

Kortetermijnaanpassingen zijn echter geen oplossing van het volledige vraagstuk. Daarom moet er ook verder gegaan worden op het vlak van energie-efficiëntie. De '[Bespaar energie'-communicatie van de Europese Commissie](#)'⁹ focust sterk op gebouwen, want die hebben een heel belangrijk aandeel in het energieverbruik. In die context zijn er een aantal voorstellen en aanbevelingen. De huidige btw-regelgeving laat onder andere toe om bepaalde producten, zoals warmtepompen, te bevoordelen. Die maatregel zou ook in België al op tafel liggen. In het [voorstel tot aanpassing van de richtlijn betreffende de energieprestatie van gebouwen](#)¹⁰ is aangegeven dat lidstaten in de toekomst een verbod kunnen uitvaardigen op specifieke types van boilers. Dat is momenteel een voorstel van wetgeving, maar het kan ook nu al, mits toestemming van de Commissie. In Vlaanderen kunnen bijvoorbeeld bepaalde types van boilers al niet meer op de markt komen. Dat kan nog verder uitgebreid worden.

Daarnaast wordt er gewerkt aan een update van de vereisten voor ecodesign. Dat zal ook gebeuren voor boilers, wat ertoe zal leiden dat minder efficiënte boilers die enkel op fossiele brandstof werken in Europa van de markt zullen verdwijnen. De efficiëntie van dergelijke boilers zal minstens moeten voldoen aan een hybride opstelling, namelijk gecombineerd met een warmtepomp.

Ook voor de transportsector worden er initiatieven aangekondigd. Zo zullen er CO₂-standaarden voor vrachtwagens uitgewerkt worden. Er is al een voorstel om die te verstrengen voor auto's; daarover wordt momenteel onderhandeld met de Europese Raad en het Europees Parlement. Een andere piste die wordt bekeken voor een wetgevend voorstel is gericht op een snellere introductie van zero-emissievoertuigen in het wagenpark van bedrijven.

In het kader van de richtlijn betreffende energie-efficiëntie wordt een verhoging van het ambitieniveau voorgesteld. De huidige doelstelling is een energiebesparing met 9 procent tussen 2020 en 2030. Rekening houdend met nieuwe maatregelen moet het echter mogelijk zijn om naar een verbetering van 13 procent te gaan. Dat zal nodig zijn om onafhankelijk te worden van de import van Russische fossiele brandstoffen.

4.3. Diversificatie van de energievoorziening

Het tweede actiedomein is de diversificatie van de toevoer van fossiele brandstoffen. Er is een 'External Energy Engagement Strategy', die de verhoudingen regelt met partnerlanden die alternatieve aanvoerlijnen kunnen aanbieden. Dat gaat over gas, maar in de toekomst ook over waterstof.

⁸ https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/eu-energy-prices/playing-my-part_en

⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0240&from=EN>

¹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0802&from=EN>

Er is de afgelopen tien jaar in Europa al sterk geïnvesteerd in een robuust gasnetwerk. Dat is in de huidige situatie een belangrijke troef. Daarnaast wordt er gewerkt aan een 'EU Energy Platform'. Dat is de plaats waar er met de lidstaten zal gepraat worden over hoe vraag en aanbod op elkaar zullen worden afgestemd, welke lidstaten groepsaankopen willen doen en hoe dat georganiseerd kan worden. Er wordt momenteel gedacht aan een 'joint purchasing mechanism', een vehikel waarmee derde landen kunnen aangesproken worden. Er komen ook regionale taskforces, waar zal worden bekeken hoe in verschillende Europese regio's de afhankelijkheid van Russische energie kan worden verminderd. Dat platform zal ten slotte ook openstaan voor de lidstaten van de 'Energy Community'. Dat zijn de landen van de Westelijke Balkan, Oekraïne, Moldavië en Georgië.

4.4. Versnelling van de hernieuwbare energietransitie

4.4.1. Zon, warmte en wind

Het derde actiedomein van REPowerEU gaat over het versneld ontwikkelen van alternatieve energiebronnen. Het plan gaat ervan uit dat er een versnelde ontwikkeling moet komen. Het voorstel is om de bestaande doelstelling van 40 procent hernieuwbare energie tegen 2030 te verhogen tot 45 procent.

Er wordt gewerkt aan de diverse pijlers van hernieuwbare energiebronnen. Zo is er de [EU-strategie voor zonne-energie¹¹](#), waarbij samen met de sector en de overheden wordt bekeken hoe de installatie van zonnepanelen kan versneld worden. Er is een groot potentieel voor PV, dat onvoldoende wordt benut. De ambitie is om tegen 2030 in de EU een capaciteit van 600 gigawatt te halen. Het is de bedoeling om de EPBD aan te passen en bepaalde verplichtingen in te voeren in verband met de ontwikkeling van PV op gebouwen. Een piste is om tegen 2029 alle nieuwe gebouwen te voorzien van zonnepanelen.

Een andere pijler zijn de warmtepompen. Die zijn in de loop der jaren een heel stuk performanter geworden. Het is nog steeds van belang in welk huis men een warmtepomp plaatst, maar steeds meer woningen kunnen met een warmtepomp een netto positieve impact te hebben op de productie van hernieuwbare energie. Een warmtepomp kan een gasboiler vervangen, wat de vraag naar aardgas onmiddellijk vermindert. Doelstelling is om tegen 2025 tien miljoen warmtepompen te installeren. Het gaat dan vooral om hydronische warmtepompen, die aangesloten kunnen worden op bestaande radiatorinfrastructuur in gebouwen, en daardoor snel geïnstalleerd kunnen worden. Snelheid is in de huidige crisis immers belangrijk.

De EU zal samen met de lidstaten en het bedrijfsleven werken aan zogenaamde 'Important Projects of Common European Interest'. Dit bestaat in Europa al voor batterijen, wat de voorbije vijf jaar tot een enorme ontwikkeling van de productiecapaciteit heeft geleid. Hetzelfde wordt nu ook bekeken voor andere sectoren; er worden reeds projecten ontwikkeld voor windenergie, maar er wordt ook gedacht aan zonne-energie en warmtepompen.

4.4.2. Vergunningverlening

Hernieuwbare energieprojecten botsen vaak op complexe vergunningstrajecten. De Europese Commissie formuleerde aanbevelingen over wat inzake vergunningverlening mogelijk is binnen het bestaand wettelijk kader. Het is belangrijk om dit te stroomlijnen en ervoor te zorgen dat men niet bij verschillende overheden moet aankloppen om een vergunning te krijgen voor een project. Er moet ook voldoende

¹¹ https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13338-EU-solar-energy-strategy_nl

capaciteit zijn om de vergunningen te verwerken, om tijdverlies in de procedure te vermijden.

Het is echter de bedoeling om nog een stap verder te gaan. Daarom is er een voorstel om de richtlijn Hernieuwbare Energie verder uit te breiden met 'go-to areas'. Dat zouden plaatsen zijn waar er versneld kan geïnvesteerd worden in hernieuwbare-energieprojecten. De lidstaten zouden die go-to areas binnen de twee jaar na de aanneming van de herziening van de richtlijn moeten bepalen. Dat zou gestoeld moeten zijn op de hoeveelheid van nieuwe hernieuwbare ontwikkelingen die voorzien was in de nationale energie- en klimaatplannen. Om deze gebieden vast te leggen, is het belangrijk dat de procedures in verband met raadplegingen van het publiek en de procedures in verband met de milieu-impact worden doorlopen. De focus zal daarop liggen bij het bepalen van de go-to areas, zodanig dat er nadien een snellere uitrol kan zijn van individuele projecten.

4.4.3. *Biomethaan en waterstof*

Verder zijn er in REPowerEU nog twee pakketten die gaan over de ontwikkeling van alternatieve energie.

Ten eerste is er het [actieplan voor biomethaan](#)¹². Op dit moment wordt er in de EU al biogas gemaakt. Het plan voorziet een focus op opwaardering van biogas naar biomethaan, zodat dit binnen het gasnetwerk beschikbaar kan komen om geïmporteerde bronnen van fossiel aardgas te vervangen. Het is belangrijk om daarbij aan te duiden dat er binnen het gasmarktreguleringspakket – dat in december 2021 werd uitgebracht en nu in medebeslissing wordt onderhandeld – al zeer specifieke voorwaarden geïntroduceerd zijn die bepalen wanneer biomethaangas in de pijpleidingen kan. De spreker hoopt dat de onderhandelingen binnen de medebeslissingsprocedure vlot zullen lopen, zodat die regelgeving al klaar is. Er zijn ook nog een aantal initiatieven om samen te werken met de stakeholders. Ten slotte werd aan de lidstaten gevraagd om binnen hun uitwerking van het gemeenschappelijk landbouwbeleid te bekijken of ze sterker kunnen focussen op het opwekken van biogas en het opwaarderen naar biomethaan.

Het tweede pakket is waterstof. Daarvoor wordt de waterstofaccelerator geïntroduceerd. Die bestaat uit een aantal acties die ervoor moeten zorgen dat waterstof in de komende jaren, voor 2030, al in significante hoeveelheden naar de Europese economie kan komen. Daarvoor is een regelgevend kader nodig. Er komen zeer binnenkort twee gedelegeerde handelingen die de definitie zullen vormen van wat groene waterstof is. Het is immers essentieel dat de sector weet wat er nodig is om van groene waterstof te kunnen spreken. Er wordt ook gewerkt aan Europese standaarden die toelaten om waterstof actief te gebruiken binnen de economie. Een voorbeeld daarvan zijn de voorwaarden waaraan waterstofcellen moeten voldoen om klaar te zijn voor de EU-markt.

De doelstelling is om voor 2030 te komen tot tien miljoen ton waterstof die geproduceerd wordt binnen de EU, en tien miljoen ton die wordt geïmporteerd. De voorstellen die gedaan werden vallen binnen de Hernieuwbare-energie-richtlijn. Daarom wordt in het voorstel voor groene waterstof en hernieuwbare brandstoffen van niet-biologische oorsprong aan de Raad en aan het parlement gevraagd om te denken aan een verhoging van de voorgestelde doelstellingen, om zodoende meer van deze brandstoffen naar de markt te krijgen. Dat houdt natuurlijk verband met de huidige crisis in het Europese energiesysteem.

¹² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD%3A2022%3A230%3AFIN&qid=1653033922121>

4.4.4. 'Supply chains', vaardigheden en ruwe materialen

Er werd een alliantie opgezet met de 'elektrolyser producers' om de capaciteit in de EU verder te ontwikkelen. Er wordt binnen de Europese Commissie ook gewerkt rond kritieke grondstoffen. Die zijn belangrijk om de productiecapaciteit binnen de EU te kunnen ontwikkelen.

Er is ten slotte nog het belangrijke project 'Pact for Skills', waarvoor ook naar de lidstaten wordt gekeken. Er zijn binnen het Europees Sociaal Fonds middelen voorzien om te werken aan herscholing. Dat zal in de context van REPowerEU cruciaal worden, omdat de Europese economie mensen nodig heeft die de zonnepanelen, de warmtepompen en de windmolens effectief kunnen installeren.

4.5. Slimme investeringen

Ten slotte kijkt Tom van Ierland ook naar de link tussen wat men wil bereiken en hoe men de nodige investeringen wil mobiliseren. Hij wijst erop dat er al heel veel mogelijk is binnen het Europese budget, de vraag is hoe men die middelen op een slimme manier kan inzetten. Hoe zet men die middelen het best in om oplossingen te vinden voor de huidige crisis, terwijl men ondertussen ook kan voortbouwen aan een verdere vergroening?

Het REPowerEU-programma wijdt een volledig hoofdstuk aan wat vandaag de missing links zijn. Welke infrastructuur is er vandaag aanwezig voor gas en olie, en waar moeten er nog bijkomende investeringen gebeuren? In het verleden werden al grote stappen gezet richting een meer robuuste gasinfrastructuur. Het aantal bijkomende investeringen dat nodig is, is dus eerder beperkt. En sowieso wil men die infrastructuur op termijn meer inzetten voor bijvoorbeeld waterstof. Voor olie-infrastructuur ziet de spreker minder noodzaak om zware investeringen te doen, zeker als men kijkt naar wat het zou kosten om die infrastructuur robuuster te maken in het kader van de huidige crisis.

Daar zijn middelen voor nodig. REPowerEU bevat een voorstel om te kijken of er binnen de 'Recovery and Resilience Facility' specifieke RePowerEU-maatregelen mogelijk zijn. Het idee is dat lidstaten daar bijkomende fondsen aan kunnen besteden. Het kan gaan om ontbrekende infrastructuur maar ook om de ontwikkeling van hernieuwbare energie en energie-efficiëntie binnen de economie. Zo was er een voorstel voor een verhoging van de middelen binnen dat fonds, door het gebruik van emissierechten vanuit de 'Market Stability Reserve'. En men bekijkt ook of lidstaten de flexibiliteit willen gebruiken om middelen over te brengen van bepaalde structurele fondsen.

Daarnaast zijn er de bestaande fondsen, zoals het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, het Cohesiefonds, het Europees Sociaal Fonds en het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Daarmee kan heel veel gebeuren. Voor het Cohesiefonds zal Europa bekijken of men naar een instrument kan gaan om nog sneller geld uit te keren voor bijvoorbeeld energie-efficiëntie. Want snelheid is op dit moment zeer belangrijk, aldus de spreker.

Verder is er de lancering van een oproep binnen de 'Connecting Europe Facility', dat onder meer als doel heeft om de energie-infrastructuur in de EU verder uit te bouwen, met een focus op elektriciteit en waterstof.

Ten slotte is er nog een instrument dat onder het emissiehandelssysteem valt: het EU-innovatiefonds. Dat is een systeem waarmee men op dit moment een aantal emissierechten op de markt kan brengen, om ter beschikking te stellen van innovatieve investeringsprojecten binnen de EU, zowel rond hernieuwbare energie als rond industriële decarbonisatie. Het budget daarvoor zal op korte termijn worden

verhoogd, door een belangrijke shift van middelen binnen een periode van tien jaar. Anderzijds wil men op langere termijn ook focussen op bepaalde cruciale domeinen. Men bekijkt bijvoorbeeld hoe men de industriële sectoren minder afhankelijk kan maken van aardgas, via de elektrificatie van industriële processen, via het introduceren van waterstof, en via het stimuleren van de productie van innovatieve producten, zoals innovatieve zonnepanelen of warmtepompen.

4.6. Conclusie

Afsluitend geeft de spreker nog mee dat Europa moet klaarstaan voor de onzekerheden die vandaag bestaan, onder meer door de energiecrisis. Er zitten al een aantal acties in de pijplijn, die de EU nog eens wil benadrukken. Langs de ene kant leeft de hoop dat de lidstaten het voorstel rond opslag van aardgas zo snel mogelijk aanvaarden, zodat de Europese opslagvoorraden voldoende gevuld zijn tegen de winter. En Europa hoopt dat de lidstaten een aantal van de aanbevelingen uit het REPowerEU-programma effectief uitvoeren, en daarvoor niet wachten op een bijkomend regulerend kader binnen de EU.

Europa is momenteel ook een aantal noodplannen aan het voorbereiden, en dat moet tot een aantal aanbevelingen leiden. De Commissie hoopt ook dat de lidstaten op een solidaire manier met hun buurlanden samenwerken.

II. Bespreking

1. Vragen en opmerkingen van de leden

1.1. Willem-Frederik Schiltz

Willem-Frederik Schiltz hoorde in verschillende tussenkomsten dat er gesproken werd over het aanvullen van de gasreserves. Hij begrijpt dat die krappe reserves een deel van de reden zijn waarom Europa nu in deze acute energieprijzen crisis zit. Hij neemt aan dat alle beleidsmakers het erover eens zullen zijn dat een veilige reserve op dit moment cruciaal is. Zal het aanleggen van strategische reserves ook een milderend effect op de prijzen hebben?

Europa wil zich loskoppelen van het Russische gas en de Russische olie en steenkool, maar verschillende sprekers wijzen daarbij op het gevaar voor een lock-in. Een massale investering in lng-infrastructuur kan leiden tot een overinvestering, en die middelen kunnen dan niet meer gaan naar die andere pijler: de klimaatuitdagingen. Het is al vaker aangehaald dat deze crisis ook een opportuniteit is om een omschakeling naar een duurzaam energiesysteem in te zetten. Als men kijkt naar de hoeveelheid energie die de EU verbruikt, en men wil onafhankelijk worden van Rusland, dan moet men al opletten met de andere leveranciers. Want daar zitten soms regimes tussen waar dezelfde conflicten dreigen. Ook daar zou men dan op middellange termijn onafhankelijk van moeten worden.

Er wordt met heel veel percentages gegoocheld in verschillende beleidsonderdelen, maar hij vindt dat klare en duidelijke getallen wat ontbreken. Als de EU strategisch en klimatologisch meer onafhankelijk wil worden van fossiele brandstoffen, dan is er x aantal extra capaciteit nodig die zich vertaalt in x procent energiebesparing. Daar gaan alle landen dan wel mee aan de slag, maar dat leidt uiteindelijk toch tot weinig coherente actie.

Willem-Frederik Schiltz vraagt of het nodig is dat er vanuit Europa een meer doortastende, gemeenschappelijke energiestrategie wordt gevoerd. Zit dat voldoende vevat in het REPowerEU-programma dat is voorgesteld? Dat programma is overigens

nog niet goedgekeurd, dus dat mag zeker niet verwateren. Maar biedt het voldoende robuuste en acute aanbevelingen aan de beleidsmakers van de lidstaten?

Zo werd Nederland als goed voorbeeld aangehaald, omdat daar hybride warmtepompen worden ingeschakeld. Maar creëert men daar dan niet opnieuw lock-ins? De spreker zou dan eerder aanbevelen om de woning volledig te renoveren, zodat er een volwaardige warmtepomp kan komen, in plaats van hybride systemen. Dat vraagt natuurlijk meer onmiddellijke investeringen, maar hij begrijpt dat, algemeen bekeken, de aanwezigheid van kapitaal niet het probleem is. Er is veel kapitaal aanwezig, ook privaat. Moet men dan niet de prijsprikkels aanpassen? Begrijpt hij het goed dat een radicale taxshift van fossiele naar hernieuwbare energie cruciaal is om voldoende privé-investeringen mogelijk te maken? En is het daarnaast ook niet nodig om dat kapitaal actiever te mobiliseren? Want wat er ook gebeurt, het blijkt heel moeilijk om institutionele investeerders massaal naar hernieuwbare initiatieven, renovatieprogramma's en derdepartijfinancieringen te lokken. Als beleidsmaker worstelt hij zelf met het zoeken naar instrumenten die die versnelling die nu beoogd wordt, te kunnen inzetten.

Door die taxshift zullen er ook verliezers zijn, en daarvoor wordt er flankerend beleid opgezet. Maar elk flankerend beleid moet ook echt gevoerd worden, want anders gebeurt er niets, en wordt de politiek verlamd. In welke mate kan Europa echt dat flankerend beleid voeren, zonder dat dat opnieuw voor vertragingen en lock-ins zorgt?

Een ander element dat een forse en snelle transitie in de weg staat, zijn de grondstoffen. Hij ziet dat Europa een strategie heeft om dat te bekijken, maar de spreker vraagt zich af in welke mate men daar een strategie in kan voeren. Want de aanvoer van grondstoffen die nodig zijn om de nieuwe technologieën te bouwen, loopt ook vertraging op. Naast Russisch gas en Russische olie zijn er immers ook zeldzame aardmetalen nodig om deze transitie op poten te zetten. Als Europa zegt dat die transitie nu nog meer nodig is dan anders, om energieonafhankelijk te worden, dan lijkt de krapte in die grondstoffen hem wel kleiner dan de bedreiging die nu gevormd wordt door Russisch gas en Russische olie. Maar dat is geen zekerheid. In welke mate is Europa in staat om daar voldoende strategisch mee aan de slag te gaan?

Binnen de Europese strategie merkte hij ook het 'Pact for Skills' op. Welke vaardigheden bedoelt men juist? De skills die Vlaanderen vandaag nodig heeft voor een snelle transitie, zijn arbeidskrachten, werkkrachten. Het gaat om mensen die zonnepanelen of warmtepompen kunnen installeren, die isolatie- en renovatiewerken kunnen uitvoeren. Daar is vandaag een enorm tekort aan, en dat tekort raakt niet van vandaag op morgen opgelost, stelt het lid. Er zijn budgetten beschikbaar, de materialen zijn er, en er zijn fiscale en beleidsmatige kaders. Maar dan zijn er ook nog effectief de juiste arbeidskrachten nodig.

Hij hoopt dat de Europese fondsen tot goede resultaten zullen leiden. Die fondsen geven ook een duidelijk signaal van de richting die Europa wil inslaan. Maar tegen dat de middelen uit fondsen en strategische plannen tot bij de juiste projecten geraken, durven die projecten al eens te verwateren, vindt de spreker. Zijn bezorgdheid is dan ook dat de effectiviteit van de ingezette middelen vanuit Europa goed gemonitord wordt. Die middelen moeten hun doel ook bereiken.

Nog niet zo heel lang geleden werd een batterij aan maatregelen rond Fit for 55 gelanceerd, en nu komt daar het programma REPowerEU bovenop. In welke mate is daar overlap, of vervangt dat een aantal punten?

Welke lidstaten zijn een toonvoorbeeld? Een aantal sprekers hebben lidstaten vermeld die op een goede manier bezig zijn, maar de spreker was niet meteen onder

de indruk van de vernoemde voorbeelden. Hij is wel heel positief over de alliantie die onlangs gesloten is om de capaciteit op de Noordzee op te trekken. Dat lijkt hem een heel goed voorbeeld van Europese samenwerking die tot grotere ambities en meer actie leidt. Maar hij stelt vast dat de aangehaalde renovatiedoelstellingen niet erg ambitieus zijn, en bovendien verschillen de energielabels nog sterk tussen de lidstaten onderling. Is het niet interessant om vanuit Europa richtkaders mee te geven, zodat die labels overal hetzelfde betekenen? Op die manier krijgen landen ook een beter zicht op waar ze staan.

1.2. Bruno Tobbyack

Bruno Tobbyack vond het opvallend dat het Internationaal Energieagentschap stelt dat België een land is met een heel hoge energie-intensiteit in de industrie, en tegelijk ook veel fossiele energie gebruikt. Leidt hij daar correct uit af dat België een industrie heeft die eigenlijk wat achteroploopt op andere Europese landen inzake energie-efficiëntie? En betekent dat dat er in België minder energie-efficiënte bedrijven actief zijn dan in eenzelfde sector in andere Europese landen? Dat lijkt hem aan te sluiten bij wat Andreas Graf zei over het hoge potentieel dat er nog is voor hernieuwbare energie in de industrie in Vlaanderen. Hij stelt zich de vraag of Vlaanderen zich niet te veel specialiseert in industrie die weinig energie-efficiënt is, en of een aantal mechanismen daarrond niet moet worden herzien.

In de verschillende uiteenzettingen wordt er gepleit voor heel ambitieuze doelstellingen voor renovatie, technologie, de installatie van windmolens en zonnepanelen enzovoort. Tot nu toe was onder meer de kostprijs een remmende factor, maar vandaag zijn die remmingen voor een groot stuk weggefallen, door het conflict in Oekraïne. Hij denkt dat de bereidheid om die onafhankelijkheid van Rusland te bereiken, vandaag veel groter is geworden. Maar vandaag is de grootse remmende factor misschien wel de productie van die technologieën, en de daarbij horende vraag naar specifieke grondstoffen. Is het logistiek wel mogelijk om op korte termijn die investeringen uit te voeren, en dreigen daar ook geen geopolitieke overwegingen tussen te komen? Zo is een van de grootste leveranciers van zonnepanelen vandaag China, waarmee Europa ook niet de beste politieke en economische relaties onderhoudt, aldus Bruno Tobbyack.

Het lid verwijst ten slotte naar de uiteenzetting van Tom van Ierland, die sprak over groepsaankopen en pogingen om leveranciers op Europees niveau samen aan te spreken. Maar is er ook een vorm van monitoring of toezicht op individuele lidstaten, die vandaag toch langetermijncontracten aangaan voor de levering van fossiele brandstoffen? Bestaat het risico niet dat vandaag nogal wat lidstaten op dit moment langetermijncontracten aan het afsluiten zijn met leveranciers van gas of aardolie? Die contracten kunnen dan weer een incentive zijn om minder snel te gaan met die energietransitie, denkt de spreker. Bovendien staan dergelijke nieuwe contracten haaks op de ambities om gezamenlijk aankopen te doen.

1.3. Staf Aerts

Staf Aerts vond het frappant dat Europa eigenlijk al twintig jaar plannen smeedt om onafhankelijker te worden van Rusland, maar dat dat pas de laatste maanden in een stroomversnelling gekomen is. Hij hoopt dat men die fout niet opnieuw maakt. De grote uitdaging van vandaag is de fossiele-energiecrisis, en hij vindt dat men die vooral niet te eenzijdig mag oplossen met fossiele energie. Zo stelt hij vast dat de derde pijler van het REPowerEU-programma erin bestaat dat men op zoek gaat naar alternatieve landen die fossiele energie kunnen leveren. Hij vindt dat die derde pijler zo klein mogelijk moet blijven, want het gaat dan nog steeds om gas en lng als energiebronnen. Men zou zo snel mogelijk enkel op de eerste twee pijlers moeten kunnen steunen: inzetten op hernieuwbare energie en op energiebesparing.

Het lid heeft het gevoel dat de grote middelen vandaag nog altijd ingezet worden op nieuwe gasinfrastructuur, om op die manier onafhankelijker te worden van Russisch gas. Hij was blij om te horen dat Europa in kaart brengt wat nog de nodige gasinfrastructuur voor Europa is. Wordt dat gemonitord, en is het de bedoeling om die derde pijler slechts tijdelijk in stand te houden, en zo snel mogelijk af te bouwen? Mag hij ervan uitgaan dat de middelen die naar hernieuwbare energie en energiebesparing gaan, veel omvangrijker zijn dan de middelen voor nieuwe gasinfrastructuur en dergelijke, de zogenaamde derde pijler?

Er werd ook aangehaald dat een importheffing beter zou zijn dan een boycot. Als Europa een importheffing zou opleggen op Russische olie of Russisch aardgas, zou dat dan niet gewoon via een hogere factuur, door de Europese consumenten, terugbetaald worden, vraagt Staf Aerts zich af.

Begin 2022 hebben het Internationaal Energieagentschap en Agora aanbevelingen geformuleerd. Het lid gaat ervan uit dat een aantal van die punten ook zijn opgenomen in het REPowerEU-plan. Hij vraagt zich af of Andreas Graf van Agora meent dat bepaalde punten die van belang zijn om de energietransitie te realiseren, ondergesneeuwd raakten. Of werden de meeste aanbevelingen opgenomen in het REPowerEU-pakket?

1.4. Leo Pieters

Leo Pieters merkt op hoe Peter Journey-Kaler het heeft over een grote concentratie van zware industrie in Vlaanderen, en een hoog gebruik van fossiele brandstof. De spreker gaf ook aan dat er nog te veel transport via de weg gebeurt. Leo Pieters vraagt zich af of er voor Vlaanderen niet te zwaar wordt ingezet op die transitie, gelet op de dichtheid van Vlaanderen qua bewoning en wegennet? Is dat iets wat toch nog kan worden bijgesteld ten opzichte van andere Europese landen? Voor een regio als Vlaanderen is men vandaag misschien toch iets te ambitieus, denkt hij.

Hij stelt vast dat Andreas Graf sprak over andere vormen van boilers, maar nergens naar zonneboilers verwijst. Leo Pieters ziet dat ook Vlaanderen weinig werk maakt van de subsidiëring van zonneboilers, terwijl dat volgens hem slechts een kleine investering is met een zeer snelle terugverdientijd.

Tom van Ierland had het in zijn uiteenzetting over de soorten waterstof. Hij ziet dat daarrond een 'sense of urgency' bestaat, niet alleen na de inval in Oekraïne maar ook na het nucleair ongeval in Japan. In welke mate kan waterstof door nucleaire energie opgewekt worden, en in welke mate kan dat dan grijs of groen genoemd worden?

1.5. Rita Moors

Rita Moors richt zich tot Peter Journey-Kaler, die aangaf dat de Belgische industrie een hogere energie-intensiteit heeft dan Duitsland. Komt dat door het type van industrie? Wordt bij die vergelijking ook rekening gehouden met dergelijke parameters, dus het type van industrie dat in een land aanwezig is?

Thijs Van de Graaf gaf aan dat er minder eigen productie en dus meer aankoop van Russisch aardgas gebeurde. Is de drijfveer daarvoor alleen de kostprijs, of spelen er ook andere factoren mee? De spreker gaf ook aan dat er halfweg 2021 een sterke terugval was van de leveringen vanuit Rusland. Rita Moors begrijpt dat in de postcoronaperiode de hogere kostprijs het gevolg was van de brandstof-schaarste. Maar op slide 9 van de presentatie kan men vaststellen dat er in dezelfde periode minder invoer was. Hoe komt dat?

Ze vraagt ten slotte waarom er sinds begin 2021 minder gas wordt gestockeerd. Want op dat moment was er nog voldoende capaciteit beschikbaar. Of was er toen ook een probleem met de Noorse leveringen?

1.6. Wim Verheyden

Wim Verheyden stelt vast dat bepaalde landen binnen de EU inzetten op blauwe waterstof, en dat mist hij wat in het verhaal. Hij verwijst naar Frankrijk, waar men met kleine modulaire kernreactoren ook wil inzetten op blauwe waterstofproductie. Hij vindt het vreemd dat dat niet in de Europese plannen opgenomen is, want Frankrijk ziet dat toch als een van de middelen om zijn klimaatdoelstellingen te bereiken. Er werd ook aangegeven dat Europa tegen 2030 10 miljoen ton waterstof wil produceren, en nog eens 10 miljoen ton waterstof wil importeren. Kan men die import niet drastisch verminderen door kleinere modulaire kernreactoren in te zetten bij de productie van blauwe waterstof? Het lid stelt vast dat er in dit verhaal enkel op groene waterstof wordt ingezet, terwijl dat volgens hem veel meer capaciteit en infrastructuur vraagt.

1.7. Philippe Muyters

Philippe Muyters ziet twee problemen in de opmerkingen van Andreas Graf over het sneller afleveren van vergunningen voor hernieuwbare-energieprojecten. Ten eerste is er het subsidiariteitsprincipe, dat zegt dat de beslissing zo dicht mogelijk bij de burger genomen moet worden. Hij vraagt aan Andreas Graf of hij ook niet het gevoel heeft dat, hoe dichter men bij de burger staat, hoe meer men verschuift van een nimbyprincipe naar een bananaprincipe: 'build absolutely nothing anywhere near anything'? Het lid heeft het gevoel dat de subsidiariteit het sneller afleveren van vergunningen in de weg zou kunnen staan. Ten tweede zijn er de Europese richtlijnen, zoals de Habitatrichtlijn of de Vogelrichtlijn. Die leiden er soms toe dat bepaalde bewegingen zich bijvoorbeeld kanten tegen windenergie. Is het dan de bedoeling dat de EU een aantal van die richtlijnen zelf gaat versoepelen, zodat men naar een snellere vergunningverlening kan gaan?

Een tweede aandachtspunt is de arbeidsmarkt, waarbij Tom van Ierland het heeft over het omscholen van mensen. Philippe Muyters is het ermee eens dat dat een belangrijk punt is, maar mensen ertoe aanzetten om zich om te scholen is niet eenvoudig. Het volstaat niet om bepaalde opleidingen te subsidiëren; men moet mensen ook gaan verleiden om voor een technische richting te kiezen. Dat blijkt ook uit heel wat OESO-studies. Hij vraagt of dat ook voldoende is meegenomen in de Europese plannen.

De vraagsteller is principieel voorstander van een sterkere innovatiegolf. Hij gelooft ook dat innovatie alle kansen moet krijgen, maar hij vreest dat er zeer veel goede ideeën onuitgevoerd blijven en niet in de praktijk worden omgezet. Men zet de stap naar Europa niet omdat de administratieve verplichtingen te hoog, te moeilijk of te complex zijn. Is Europa op dat vlak bereid om stappen te zetten?

2. Antwoorden van de sprekers

2.1. Peter Journeay-Kaler

Voor de vragen over de energie-intensiteit van de industrie verwijst *Peter Journeay-Kaler* naar slide 8 van zijn presentatie, waarop de Belgische industrie met deze in de buurlanden wordt vergeleken. Deze data gelden voor alle industrietakken, maar de spreker ziet wel een aantal sectorspecifieke problemen. Nederland lijkt hem een goed vergelijkingspunt voor België, omdat men daar gelijkaardige industrieën heeft. In het verleden was er op het vlak van efficiëntie een sterkere competitie tussen België en Nederland, maar na 2010 is er een duidelijke trend waarbij de

Nederlandse industrie erin geslaagd is om een stuk energie-efficiënter te worden. De spreker ziet dus wel degelijk ruimte voor meer energie-efficiëntie in de Belgische industrie – wat deze meteen ook competitiever zou maken. Dit zal ook een sleutelrol spelen om het gebruik en de uitstoot van fossiele brandstoffen terug te dringen.

De spreker ziet de hoge bevolkingsdichtheid in Vlaanderen niet als een hinderpaal voor de energietransitie. Het zorgt wel voor andere uitdagingen in vergelijking met andere landen, maar het biedt ook bepaalde voordelen. Warmtenetten kunnen bijvoorbeeld een grotere rol spelen in dichtbevolkte regio's, omdat de investeringskosten daar lager liggen. Ook de distributie van hernieuwbare energie verloopt eenvoudiger in regio's met een hoge woondichtheid. De energie uit zonnepanelen kan immers lokaal gebruikt worden, dus er is minder infrastructuur nodig om de energie te transporteren naar andere gebieden.

Al erkent hij wel dat dichtbevolkte regio's ook bepaalde nadelen hebben. Het bouwen van nieuwe windmolens vormt bijvoorbeeld een grote uitdaging. Er is wel al verwezen naar het idee om specifieke zones te creëren voor hernieuwbare energie, wat in andere landen al een succesvolle strategie is gebleken. Mensen weten dan waar er windmolens kunnen komen. Het is daarbij wel belangrijk om omwonenden vroeg in het proces te betrekken, zodat men niet verrast wordt of het gevoel krijgt uitgesloten te worden van de besluitvorming. Bij het inplannen van dergelijke zones moet men ook rekening houden met de plannen voor toekomstige infrastructuurwerken rond elektriciteit, zodat men zeker is dat de geproduceerde stroom vlot verspreid kan worden.

2.2. Thijs Van de Graaf

Thijs Van de Graaf erkent dat er vandaag een reëel gevaar is voor lock-ins. Hij denkt dat dat gevaar voor de hele waardeketen geldt. De EU en heel wat Europese leiders hebben de laatste weken een actieve diplomatie uitgerold naar landen die mogelijk extra gas of olie kunnen leveren. In sommige van die landen wordt er al gedebatteerd over de vraag of er nieuwe upstreaminvesteringen moeten komen om nieuwe productie te ontwikkelen. In een recente studie werd ook gekeken naar alle reeds producerende olie- en gasvelden en steenkoolmijnen wereldwijd. Het totaal aan potentiële CO₂-emissies van wat daar nog in de pijplijn zit, ligt 40 procent hoger dan het plafond dat werd vastgelegd om onder de 1,5 graden opwarming te blijven. In Noorwegen debatteert men over het ontginnen van nieuwe gasvelden in kwetsbaar gebied, en ook Algerije en Nigeria overwegen een verdere uitbreiding.

Er wordt vaak gesuggereerd dat lng-importcapaciteit op termijn ook geschikt is voor de invoer van groene gassen, zoals waterstof of ammoniak. Maar Thijs Van de Graaf hoort bij specialisten veel scepticisme, want die gassen zouden niet zomaar compatibel zijn. lng-installaties zouden grondig aangepast moeten worden om waterstof te kunnen ontvangen.

Het lijkt de spreker duidelijk dat de energietransitie metaal- en mineraalintensief is. Men zal dus veel dergelijke grondstoffen nodig hebben. Het Internationaal Energieagentschap becijferde dat de vraag naar zeldzame aardmetalen voor driekwart voor elektriciteitsnetwerken en batterijen dient, vooral dan voor elektrische wagens. Daar ligt 75 procent van de vraag naar kritische materialen. De vraag naar zeldzame materialen bestaat voor 50 procent uit koper, en 25 procent uit nikkel en grafiet. Pas daarna komen lithium, mangaan, kobalt en andere. Het gaat daarbij niet per se om zeldzame materialen, maar wel om materialen die moeilijk te ontginnen zijn. Het vergt dus heel veel tijd om die productieprocessen op gang te krijgen, dus het valt te verwachten dat er bottlenecks en tekorten zullen komen, die dan weer tot prijsstijgingen zullen leiden.

Op de vraag van Staf Aerts over importheffing antwoordt de spreker dat hij zelf niet kan zeggen wat de beste strategie is. De beide opties hebben hun voor- en nadelen, meent hij. Een importheffing en een embargo kunnen misschien ook op een slimme wijze gecombineerd worden. Het probleem vandaag is dat Europa een ban op olie heeft aangekondigd, maar die beslissing is nog niet goedgekeurd. Het maakt de markten zenuwachtig, waardoor de prijzen omhooggaan, en dus ook de inkomsten voor Rusland. Zelfs als dat olie-embargo wordt goedgekeurd, zal dat pas tegen november gelden voor aardolie en tegen december voor ruwe aardolie. In de tussentijden zullen de prijzen zeer hoog liggen, en komt er een periode van zeven maanden waarin de Russische inkomsten net sterk stijgen.

Er was ook een vraag over de verstoring van de Russische aanvoer van gas, en het feit dat er vorig jaar onvoldoende gas werd gestockeerd. Thijs Van de Graaf wijst erop dat dat niet enkel met Rusland te maken heeft. Hij ziet drie belangrijke factoren. Zo heeft de pandemie voor enorme bokkensprongen gezorgd in de vraag naar gas. De gasvraag heeft vorig jaar de grootste stijging gezien in meer dan dertig jaar, en dan is het sowieso moeilijk om het aanbod te laten volgen. Vorig jaar is er ook heel wat lng-exportcapaciteit onvoorzien uitgevallen, door technische pannes. En ook de klimaatverandering zorgde voor een verschuiving in de vraag naar gas. Door droogtes was er minder waterkrachtcapaciteit in Brazilië en China, waardoor zij meer lng hebben moeten aankopen. In andere delen van de wereld waren er dan weer koudegolven, die op hun beurt de vraag verder hebben doen toenemen.

Thijs Van de Graaf merkt op dat er in veel landen ook geen vullingsplicht was, waardoor bedrijven niet de incentive hadden om die reserves aan te vullen. Men is ook afgestapt van langetermijnleveringen, en van de indexatie van gas aan olie, ten voordele van 'spot trading', een systeem dat heel goed heeft gewerkt, althans tot vorig jaar.

2.3. Andreas Graf

Ook *Andreas Graf* gaat in op het thema van lock-ins. Een van de vraagstellers vroeg of de hybride warmtepomp niet net zo goed een voorbeeld is van een lock-in. Daar is Andreas Graf het niet helemaal mee eens. Men zou kunnen zeggen dat een hybride warmtepomp de afhankelijkheid van aardgas net vergroot, maar in realiteit is het net een zeer belangrijke stap om minder aardgas te gebruiken. Nederland en Duitsland namen een weloverwogen beslissing om in te zetten op de hybride warmtepomp. In Nederland heeft men een langetermijnplanning opgezet om per individuele gemeente te bepalen welke gemeenten het beste geschikt zijn voor warmtenetten of andere technologieën. Men identificeert zo ook waar warmtepompen het meest geschikt zijn. In die context zullen er ook gebouwen zijn die moeilijk kunnen worden verwarmd zonder fossiele brandstoffen, en daar vormt de hybride warmtepomp een mogelijke oplossing.

In een gematigd klimaat zoals Nederland of België zou aardgas daarbij enkel nog nodig zijn in uitzonderlijke gevallen. Dus in dergelijke gebouwen kan men nog altijd 80 procent gas uitsparen met een hybride warmtepomp ten opzichte van een gewone hoogrendementsketel op gas. Het maakt met andere woorden wel degelijk een grote impact, zeker in gematigde klimaten. Men kan de prijssetting ook zo bepalen dat gewone gezinnen wel worden gestimuleerd om voor een volwaardige warmtepomp te kiezen.

Belangrijk daarbij is dat men een signaal geeft aan de markt: vandaag bestaat die nog voor 90 procent uit hoogrendementsketels op gas, maar in de toekomst verdwijnen die helemaal. En dus is men verplicht om in te zetten op nieuwe technologieën. De producenten zullen ook beseffen dat de toekomstige markt niet voor 90 procent uit hybride warmtepompen zal bestaan, en men toch vooral voor gewone warmtepompen zal kiezen. De markt zal ook werk moeten maken van een omscholing van personeel

en een gepast opleidingsaanbod, want dat is niet alleen de verantwoordelijkheid van de overheid, meent de spreker. Dit is dus een beslissing die veel verder gaat dan louter de beslissing van een gezin om al dan niet een warmtepomp te installeren.

Wat de vraag over de energielabels betreft, bevestigt Andreas Graf dat het voorstel van de Commissie ook inhoudt dat men in zekere mate de verschillende labels zal gelijktrekken. Dat betekent dat de slechtst presterende gebouwen in elk land onder label G zullen vallen. In die mate is er dus sprake van wat harmonisering. Dat betekent dat label D een relatief ambitieuze stap voorwaarts zou moeten zijn, dat ligt tussen de meest ambitieuze standaarden voor nieuwe gebouwen en de slechtst presterende gebouwen. Concreet zal label D in de meeste landen staan voor huizen die geschikt zijn voor warmtepompen of warmtenetten die op lage temperatuur draaien, en dus klaar zijn voor een transitie.

Er was ook de opmerking dat er weinig over zonneboilers wordt gepraat, en Andreas Graf is het daarmee eens. Hij gelooft dat zonneboilers, samen met hybride warmtepompen, een oplossing kunnen zijn voor gezinnen. En binnen warmtenetten kunnen ze ook een belangrijke rol spelen, vindt hij. Ze zijn dus ook een belangrijke technologie, al zitten ze uiteindelijk in hetzelfde speelveld als de zonnepanelen. Veel huishoudens zullen eerder voor zonnepanelen kiezen, gecombineerd met een warmtepomp, en niet voor een zonneboiler. De uitdaging die men hierin ziet is dat het simpelweg niet volstaat om aan alle noden te voldoen qua verwarming; het is vooral nuttig om in warm water te voorzien.

Het klopt dat het voorstel van de Commissie uiteindelijk een voorstel is dat door de lidstaten dient te worden geïmplementeerd. Het is een voorstel, net zoals het grootste deel van het REPowerEU-plan. Maar de spreker ziet het wel als een minimum. Voor landen die nog een lange weg af te leggen hebben, zoals landen in Oost-Europa, zal het langer duren om de REPowerEU-plannen uit te rollen. Voor West-Europese landen beschouwt hij dit plan dan weer als het absolute minimum. Het plan is dus geen strikt, op maat gemaakt plan voor elk land, maar het vormt een minimum voor de EU als geheel.

De spreker gaat ten slotte in op de opmerkingen rond het sneller verkrijgen van vergunningen en het principe van de subsidiariteit. In Duitsland is in elk geval de discussie aan de gang om infrastructuur voor hernieuwbare energie te beschouwen als prioritaire noodzaak, waarbij men wel telkens rekening houdt met de dierenpopulatie. Zo zal men kijken naar de vogelpopulaties die het meeste voorkomen in de omgeving, en kijkt men welke mogelijke invloed windmolens daarop hebben.

2.4. Tom van Ierland

Tom van Ierland behandelt de vraag over kritieke grondstoffen. Hij kan bevestigen dat de Commissie rond dit thema werkt, en dat er regelmatig rapporten komen, waarin gedetailleerd wordt besproken waarom iets als een kritiek materiaal wordt beschouwd voor onze economie. Daarnaast wordt er met de stakeholders en de bedrijven samengezeten om te kijken of de toelevering van dergelijke materialen kan worden gediversifieerd.

Er werd ook gevraagd naar de mogelijk overlap tussen Fit for 55 en REPowerEU. De spreker stelt dat er een volledige overlap is. Als Europa tegen 2030 onafhankelijk wil zijn van Russische fossiele brandstoffen, moet er nog bepaalde bestaande infrastructuur worden veranderd. Maar dat is vrij beperkt. De relatieve investeringen die naar hernieuwbare energie en energie-efficiëntie moeten gaan, zijn veel groter. Daar wordt in het kader van REPowerEU transparant over gecommuniceerd.

In het plan werden een beperkt aantal echt nieuwe wetgevende voorstellen gedaan, gerelateerd aan de doelstellingen voor hernieuwbare energie en het vergunningenbeleid,

de doelstellingen voor energie-efficiëntie, de verplichting voor PV-panelen op bepaalde types gebouwen, het uitbreiden van het 'Recovery and Resilience Fund', en de link tussen de Emissiehandelsrichtlijn en de structurele fondsen.

Bruno Tobback had een concrete vraag over het bilateraal opvolgen van wat lidstaten aan het doen zijn rond energiecontracten. Daar bestaat wetgeving rond in Europa, meer bepaald aangaande de 'energy-related intergovernmental agreements', die enkele jaren geleden binnen de EU werden goedgekeurd. Lidstaten zijn verplicht transparant te communiceren met de Commissie indien zij op overheidsniveau tot afspraken komen met andere landen.

Daarnaast is er ook het energieplatform zelf, en het is de bedoeling om daar de transparantie te vergroten, en die discussie te hebben: kan de transitie gebeuren als we alle maatregelen bij elkaar optellen? Hoe zorgen we ervoor dat de toevoertlijnen de komende maanden en jaren voorhanden zijn?

Wat de lock-ins van fossiele brandstoffen betreft, wijst hij op een interessant element binnen het voorstel voor gasmarktregulering. Die stelt voor dat langetermijncontracten een uitfaseringsdatum hebben die niet voorbij 2050 mag gaan. Op die manier wil men aangeven dat er limieten zijn.

Er was ook de vraag of men erover waakt dat er niet te veel investeringen naar gasinfrastructuur gaan, en of er wordt gemonitord of de budgetten efficiënt worden besteed. Binnen de Europese budgetten zijn er afspraken rond het mainstreamen van de middelen voor klimaat, en daar bestaan doelstellingen rond. Zo moet van 2021 tot 2027 30 procent van de middelen naar klimaatrelevante bestedingen gaan, voor de Recovery and Resilience Facility is dat 37 procent. Dat wordt ook effectief opgevolgd. In de onderhandelingen met lidstaten wordt gekeken of daar voldoende in wordt geïnvesteerd, aldus Tom van Ierland.

De Europese Commissie wil bijkomende klemtonen leggen binnen de Recovery and Resilience Facility, en in de communicatie wordt aangegeven dat men bijkomende informatie zal verschaffen over de regels inzake staatssteun. Want als landen overheidssteun geven, zijn die regels van toepassing. Europa heeft zopas nog de richtlijnen voor energie en hernieuwbare energie herzien, die aangeven welke investeringen kunnen worden ondersteund met overheidsgeld, en welke niet. Die richtlijnen zijn volgens de spreker in lijn met de transitiedoelstellingen.

Er waren ook enkele vragen over waterstof. De spreker erkent dat de Commissie momenteel focust op groene waterstof; daar is men momenteel het regelgevend kader voor aan het definiëren. Het voorstel voor gasmarktregulering heeft een gelijkaardig voorstel voor 'low carbon hydrogen' – de technologieën waar de vraagstellers naar verwezen. Het gaat dan om waterstof uit niet-hernieuwbare energiebronnen. Ook daar ziet Europa de noodzaak voor een regelgevend kader. Het voorstel is dat waterstoffen uit niet-hernieuwbare energie gedefinieerd kunnen worden als low carbon hydrogen, maar dan moeten ze wel zorgen voor een reductie van broeikasemissies met 70 procent ten opzichte van een fossiele brandstof. Het is niet dat men daar blind voor is, maar dit vormt nog een volgende stap in de regelgeving, aldus de spreker.

Een aantal vragen gingen over het Pact for Skills. De spreker meent dat daar vanuit Europa significante middelen voor beschikbaar zijn, met name via het Europees Sociaal Fonds. Voor een deel is het wel de verantwoordelijkheid van de lidstaten om dat verder in te vullen. Daarvoor zijn geen specifieke targets gedefinieerd, maar het is wel duidelijk waarover het gaat: mensen die zonnepanelen, warmtepompen en andere technologieën kunnen installeren. Maar men kijkt ook naar skills voor industriële transformaties. Dat hangt af van de sectoren die in een bepaald land actief zijn.

De spreker wijst er nog op dat men onder het REPowerEU-pakket voor het innovatiefonds niet om een verhoging heeft gevraagd. Men heeft wel aangegeven dat men de budgettaire middelen die daarin bestaan, en die over tien jaar lopen, naar voren wil schuiven. Aangaande het innovatiefonds werd ook gevraagd of de administratieve verplichtingen niet te complex en te traag zijn. De spreker erkent dat er momenteel een overaanbod aan projectvoorstellen is, die nog niet ondersteund konden worden. Men is er zich dus wel van bewust dat die processen versneld moeten worden, maar dit vergt meer middelen.

Er zijn ook voorstellen aangaande de verhoging van het budget van het innovatiefonds, en er is voorgesteld om de subsidiëring aan te passen. Op dit moment kan Europa binnen het innovatiefonds slechts 60 procent van de additionele kost betalen; als ontwikkelaar moet men dus nog op zoek naar die andere 40 procent. Dat kan via de privésector, maar ook via lokale overheden zijn. Maar voor projectpromotoren kan het lastig zijn om met verschillende overheden een engagement aan te gaan. Men zou graag de mogelijkheid creëren om vanuit Europa 100 procent van de additionele kosten te financieren. Daar ziet de spreker een groot potentieel voor de snellere uitrol van projecten betaald vanuit het Europees niveau. Maar ook dat ligt nog ter discussie.

Andries GRYFFROY,
voorzitter

Bruno TOBBACK,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

bcm	billion cubic metres
DG	directoraat-generaal
EPBD	Energy Performance of Buildings Directive
ETS	emissions trading scheme
IEA	International Energy Agency
Ing	liquid natural gas
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PV	photovoltaic
VREG	Vlaamse Regulator van de Elektriciteits- en Gasmarkt